BATAVIA,

 SIVE

DE ANTIQVO VEROQVE EIVS INSVLÆ QVAM RHENVS in HOLLANDIA facit situ, descriptione & laudibus; aduersus GERARDVM NOVIOMAGVM,

LIBRI DVO;

Auctore CORN. AVRELIO,

D. Erasmi Roterodami olim præceptore.

Item alia quæ proxima pagella indicabit.

BONAVENTVRÆ VVLCANII operâ, nunc primum in lucem edita.

LVGDVNI BATAVORVM,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Franciscum Raphelengium.
cIↄ. Iↄ. LXXXVI.

~: Nobilißimo Amplißimoq. viro IANO DOVSAE Nordovici domino, Acad. Lugd. Cur. Bonaventura Vulcanius, observantiae suae μνημόσυνον L. M. D. D.

QVÆ HOC OPVSCVLO PRÆTEREA CONTINENTVR.

Ampliſs. Prudentiſſimisq. viris

PRÆTORI,

CONSVLIBVS,

SENATVI'QVE

Ciuitatis Leydenſis,

BON. VVLCANIVS S. D.

MONENT me tacitè, viri Ampliſſimi, Encænia vrbis veſtræ, cum quibus ſextum iam ſuauiſſimi huius, quo apud vos fruor, honeſtiſſimique otij literarij annum ingredior, vt, quod probi hoſpites ſolent, publicum aliquod grati erga vos animi monimentum edam etiam ego. Præiuerunt enim mihi ſplendidam hanc gratitudinis facem,

duo Academiæ huius lumina; illuſtriora notioraque quàm vt me nomenclatore indigeant. quorum quidem luci vt me longè imparem libens profiteor; ita ſtudio obſeruantiaque veſtri nequaquam concedo. quibus declarandis non tam mihi voluntas hactenus defuit, quàm facultas. atque vtinam ne nunc quidem deeſſet. Interea verò dum ſuppetat, quod non diffido fore aliquando: accipite exiguum hoc à me munuſculum literarium, veluti teſtem, imò obſidem amoris ſtudiique erga vos mei: fœtum hunc inquam, alienum quidem, ſed cui ego vitam ſi non dedi vt parens, certè reddidi vt vindex. Eſt is, Cornelij Aurelij liber,

ber, Batauiæ veteris ſitum geo-
graphicè planè deſcribens. Gra-
tus verò vobis, non dubito, &
auctor futurus pariter, & argu-
mentum. Nam & ille, vt ni-
hil aliud de eius laudibus hoc lo-
cò dicam, vel eo certè nomine
eſt laudatiſſimus, quod Eraſmum
Roterodamum, illuſtre illud
Hollandiæ ſidus, diſcipulum ha-
buerit. argumento, nihil con-
uenientius vobis, nihil magis ex
Hollandiæ dignitate. Cùm enim
ſumma ſemper fuerit apud vete-
res illos Romanos Orbis domi-
nos Batauici nominis gloria, ad-
eò vt innumeris propè victoriis
eorum ope ac virtute partis, BA-
TAVOS non ſolùm SOCIOS &
AMICOS IMPERII, ſed veriſ-

ſimo elogio IMPERII SANITATEM, SVSTENTACVLVM, ROBVR & COLVMEN appellarint: cumque adeò formidabile olim toto orbe Batauorum nomen fuerit; vt grande viderentur momentum ſociis, vel, prout inclinaſſent, aduerſis: extitit patrum noſtrorum memoria Sicamber quidam qui omnem hanc Batauicæ fortitudinis laudem (nimio gentis ſuæ ſtudio præpeditus) in Betuanos ſuos quoad potuit deriuauit. Cuius conatibus, quibus eò iam vſque progreſſus erat, vt doctis etiam nonnullis fidem, imò veriùs fucum faceret; meritò obuiam iuit Cornelius Aurelius, qui ereptam per fraudem Batauis genuinam ſuam reſtituit

lau-

laudem; & geminum Rheni al-
ueum, & frequentes in eius ripa
nobilium arces; oſtia eiuſdem, ac
propugnacula, eorumque fata;
totam denique Batauiæ inſulam
ita accuratè à fronte & tergo la-
teribusque, ex Iulio Cæſare, Cor.
Tacito, aliisq. veterũ monimen-
tis circunſcripſit, Hollandicoque
ſepto incluſit, vt de ea ambigere
nemo deinceps niſi malignè, ἐ
μάτην, vt Æſchyli verbis vtar,
φλῦσαι θέλων, poſſit. Hic itaque
poſthumus Cor. Aurelij fœtus,
non quidẽ recens natus, ſed quo-
dammodo renatus, hoc eſt, Ba-
tauia rediuiua, quibus potius vel-
uti tutoribus ac patronis debea-
tur, quàm vobis, qui Batauiæ
florem LEIDAS ſanctiſſimè pru-

Leida pl- raliter oli dicta, v Athenæ.

 den-

dentiſſimè, fortiſſimeque regitis? quique præclarum priſcæ illius fortitudinis exemplum ac veluti ſignum Batauiæ erexiſtis, cùm à totius Hollandiæ iugulo immaniſſimi militis enſes eximia veſtra fide, conſtantia, tolerantiaque auertiſtis? Agnoſcetis verò in hoc etiam ſcripto magna cum voluptate, multa illuſtria veterum Romanorum monimenta ex agro veſtro eruta; è quibus, quanti maiorum veſtrorum virtutem Romani fecerint, liquidò conſtabit. Agnoſcetis Scholam Latinã à Romanis prope Leydas ad Rhenum in municipio veſtro quod Roomburg, hoc eſt Arx Romanorum dicitur, conditam; vt iuuentutis Batauicæ, quam

acri ingenio, aptiſſimaque addiſcendis aliis idiomatibus linguæ eſſe norant, ſua etiam, hoc eſt Romana lingua inſtructæ operâ, facilius ſibi alias nationes eius ignaras conciliarent; & hac beneficij ſpecie ipſos iuuenum parentes ſibi arctius deuincirent, atque adeò in officio retinerent; quos ſi fortaſſis deſciſcere contingeret, de Germanis ac Gallis in fide retinendis deſperabant. Adeò omnis Romanorum ſpes ac fiducia ſolis Batauis nitebatur. Hæc inquam, aliaque multa & quidem æterna Batauicæ gentis decora aureo Cor. Aurelij penicillo deſcripta ſumma cum animi voluptate in hoc libello intuebimini: quæ modò libenti-

 bus,

bus, quod non dubito, vobis; parum moror an liuentibus æmulis in conſpectum ac veluti theatrum totius Orbis proferantur. Valete viri Ampliſſimi, & Academiam hanc feliciſſimis auſpiciis non in municipio, ſed in vrbe veſtra, tametſi diſpari à Romanis conſilio, ab optimo prudentiſſimoque architecto conditam; vt ad eam ſcilicet tam exteri quàm Batauii ipſi non ad vnius alicuius linguæ, ſed ad omnium linguarum pariter ac ſcientiarum veluti mercatum confluerent, fouete; & quod facitis, amplificate. bellicæq. fortitudinis, qua vigetis, laudem, ſalutari literarum miſtura temperantes perſeuerate. Lugd. Bat. M. D. LXXXVI. XVIII. Maij.

D E

DE CORN. AVRELIO ET VARIIS EIVS SCRIPTIS.

CORNELIVS *Aurelius Hollandus, patria Goudanus, quod & cognomine suo adumbrauit, Canonicus Augustinianus in Hemdonck, eiusdem, vt videtur, cum Erasmo instituti, atque adeo eius præceptor fuit; quantum ex Epistola quadam Adelardi Amsterdami ad Aurelium Louanio Anno Domini* M. D. X V. *scripta, qua ipsi auctor est scribendi aduersus Nouiomagum, qui Batauiam Hollandis præripere conabatur, satis constat. quam quidem Epistolam his verbis claudit:* Erasmus Basileæ agit. Miramur omnes quòd tui sincerissimi semper amici & præceptoris nusquam meminit. *Coætaneos habuit Gulielmum Hedanum & Reynerum Snoy, non ignobiles Hollandicarum rerum historicos. Ipse Oratoriis poëticisq. studiis ita barbaro illo æuo claruit, vt Imperator Maximilianus ei nihil tale ambienti laurum Apolli-*

neam

neam (vt ipsemet Epistola quadam ad Iohannem de Hemstede Liesveldiæ dominum testatur) per Oratorem suum vatemque clarissimum Stephanum de Cracouia miserit. Variam historiarum antiquitatisque cognitionem abunde duobus hisce libellis, quos nunc publici iuris facimus, est testatus. quorum priorem inscripserat, Defensionem gloriæ Batauinæ. *aduersus eos scilicet qui Batauiam Hollandis præripiebant. altero, titulum fecerat,* Elucidarium variarum quæstionum super Batauina regione & differentia. *quos ego titulos breuitatis causa in hunc commutaui,* De situ & laudibus Batauiæ.

SCRIPSIT *verò etiam alia multa. quorum nonnulla hisce libellis adiecta sunt; nonnulla apud me extant; nonnulla, quæ à se scripta esse testatur, nondum in manus meas peruenerunt.*

Diadema Imperatorium, siue De officio boni Imperatoris, adiectum huic opusculo.

Epistolæ aliquot ad viros Illustres. quarum nonnullæ nunc prodeunt.

De gloria & miseria septem artium libera-

beralium, vbi Theologiam facilè omnium principem ſtatuit.

Duo libri Orationum, diuerſos Nobilium & Eccleſiaſticorum ſtatus concernentes. quarum vſus eſſe poſſit in eorum receptione, conſalutatione, vel promotione.

Caroli Hiſpaniarum regis præconia, quibus titulus, Prognoſticon. carmine Elegiaco.

Gratiarum actio ad Henricum Comitem Naſſouium Caroli Hiſpaniarum Regis in Hollandia vicarium: ob victoriam aduerſus Gelros. ſcripta carmine Heroico, libris duobus.

Querimonia Pacis carmine Elegiaco.

Apocalypſis, ſiue Narratio facetiſſima ſuper obitu Ludouici Regis Galliarum, & Maximiliani Imperatoris Romani; qui in vnum conſentientes, nepotes ſuos ſuper imperio contendentes felici fœdere pacificarunt, carmine Elegiaco.

De obſidione vrbis Schoonhouienſis per Sicambros, carmine Elegiaco.

De S. Cornelio ſummo Pontifice & martyre.

De S. Martino.

Dialogus Veſtæ & Neptuni ſuper inundatione, carmine Elegiaco.

BON.

BON. VVLCANIVS
AD BATAVOS,
De hac COR. AVRELII editione.

MAGNA fuit quondam Battauæ gloria gentis,
Roma triumphati dum caput orbis erat.
Scilicet huius ope VRBS, *& viribus*, INDVPERATRIX
Oppida subiecit regnáque multa sibi.
IMPERII *hinc* SOCIOS *meritò* FRATRESQVE *vocauit,*
Haud tutam sine eis se satis esse putans.
Priuarat sed eos æterna hac laude Sicamber,
Vicinis faciens è Betuis Batauos.
Credita res multis. ita fluxæ munere suadæ
Fucum etiam doctis fecerat ingeniis.
Id ratus indignum patriis CORNELIVS *ausus,*
Quondam, ô flos Batauûm, doctor ERASME *tuus;*
Ille inquam quo se ter felix iactat alumno
GOVDA, *olim eximiis nobilis historicis;*
Hosti congressus, non impar, vindice penna
Hollando asseruit Battauiam populo.
An dubitas? Cæsar, Tacitúsque, & rudera testes
Prisca, soli atque sali proruta visceribus.
Dicite iô Hollandi, vestróque Aurelius ore
Personet; hinc vobis laus rediuiua venit.
Nanque situm moresq; & fortia gesta Batauûm
Nullo delendum tempore scripsit opus.
At latuit, multosq; vltra latuisset in annos
Cum tineis luctans nec meritâ carie;
Ni tandem Vindex Batauûm, haud sine numine diuûm,
Vindice me lucem cerneret è tenebris.

AD VIRVM DOCTISS. BON. VVLCANIVM,

Pro CORNELIO AVRELIO *luci ac vitæ restituto.*

Res gestas Batauûm, priscaque ab origine gentem
Complexus paucis magni Præceptor Erasmi
Prodidit ingenuè, frustra mordente Sicambro.
At verò auctoris cineres, & scripta premebat
Vrna eadem: obscuraque etiam-num in nocte iacêret
Hoc opus, adnisus multa nisi Dædalus arte
Eduxêt cæli in dîas Vulcanius oras.
Munere quo vitæ non tantùm redditus vnus
AVRELI genius, verùm tot flumina, & vrbes
Ingentes lucem adspiciunt, & tela diei:
Heroumque adeò nostratum plenius acta
Iam legere, & seriem generis, monimentaq. rerum
(Exiguus quamquam terræ sumus angulus) omnes
Nosse valent populi, terrarum quà patet orbis.
Macte isthoc studio Vulcani, atque Herculea vi
Protrahe Musarum porrò in lucem aurea dona,
Inuitis Superis quæ plurima detinet Orcus.
Multum omnes Bataui tibi nos debere fatemur
Accepti tabulis memores hoc scribere munus,
Æternùm vt maneat Vulcanî nomen honosque.

FRANCO DVYCKIVS
Leydensis.

ADELARDVS AMSTELREDAMVS COR. AVRELIO DOCTISSIMO S.

GRANDIS *Louanij est contentio inter plerosque doctos, Hollandiam non posse vocari Batauiam. Istud nisi tu refellas & improbes, nemo est qui poterit; vt cui totius Hollandiæ reconditissima quæque sunt perspectissima. Nam & huius auctor opinionis Nouiomagus te solum veretur, teq́ unum omnibus Hollandiæ doctissimis viris præfert. Cupit amicè refellas rationes suas, & citò cupit: quod ni feceris, pudefiam ego, constanter asserens, te vt facillimè, ita & verissimè posse manifestam eius inscitiam ostendere. Wilhelmum Hedanum Traiecti ad S. Iohannis Decanum consule, si opus est, vt huic Gelro, ac proinde non satis Hollandiæ faventi, resistas. Sed citra calumniam fiant volumus omnia. Erasmus Basileæ agit. Miramur omnes quod tui sincerissimi semper amici & præceptoris nusquam meminit. Vale, & scias nullum te vno mihi chariorem Aureli. Louanij. Anno* M. D. XV.

COR.

CORNELII AVRELII
DE SITV ET LAVDIBVS
BATAVIÆ
LIBER PRIMVS.

Bataviam Hollandis nulla ratione præripiendam, Historicis argumentis probatur.

CAPVT I.

ROMANI, certissimè cognito, Britanniam rebellasse, (quam sibi olim sub Caio & Claudio, auxiliariis Batauorum cohortibus fecerat tributariam) mox communi Senatusconsulto illuc Constantium Magni Constantini patrem legauerunt. Is destinatum sibi munus sagaciter obiens, Angliam tributa reddere cogit, perduellionibus aqua ignique interdictis. Rebus itaque compositis, insulaque Anglorum recepta, mox legatus Helenam Cœli filiam (vt eos arctius in fide & officio sibi retineret) loco vxoris accepit, quam ille pridem (quòd se veneno petisset) Romæ occiderat. In huius satellitio Demarchus quidam merebat, ab Athenis exilio relegatus,

fortunamq. quaquà versus sequens, vir planè armis strenuus & prudentia singulari. Qui audita ex commilitonibus incredibili Batauorum probitate, visendæ gentis pellectus desiderio, è Britannia Staldunum cum suis appulit. vbi Mosa fluuius haud procul ab æquore, reducto paululum sinu, quasi portum quendam egredientibus mare fecerat. Exploratis exul Atheniensis omnibus quæ mox vsui fore ducebat, lociq. amœnitate captus, & vbere gleba, sedem sibi illic constituit. Tum Atticæ religionis memor, aram in honorem dei sui ibidem erexit, cui Monischyros (nos Vnum fortem dicimus) nomen erat. Cuius adhuc auspicio vicus ille corrupto paullulum vocabulo Monasthe-rium vocitatur. Hîc oraculum erat, omnium quæ tum in Batauia minoreque Frisia stabant longè celeberrimum. Vnde & finitimi omnes huc consultandi gratia confluebant, & offerentes deo loci paruulos suos, credebant fortiores omnibus euasuros. Proinde exire tritum in gentibus prouerbium, Fortissimos omnium Batauos esse, qui deo vni forti ab ipsis cunabulis dicarentur. Erat ea tempestate inter Bagaudas rusticus quispiam eo in districtu commorans, vbi tum Rhenus Batauorum facto sinu ad Veteres tende-

Monster propè Maeldÿck

Sograen. Oudeswaer.

tendebat aquas. Huic ouis domeſtica agnum proceriore forma & corpore enixa eſt, quàm pro ea ætatula par eſſe videbatur. Homo inſolita ſtupefactus ſpecie, pecudem deo Moniſchyro deſtinat immolandam; ratus ſibi deum illum magis magiſque propitium fore, ſi tam inſuetum munus ei omni ex grege obtuliſſet. Arripit ille duorum ferè dierum iter cum matre agni; ne lactis victu proles interim fraudaretur. At vbi ad profanum Moniſchyri fanum peruentum eſt, ilicò aruſpex (qui tum oraculo præerat) proſpiciens editum ex ouicula prodigioſæ magnitudinis agnum, ſuo more ſpiritu arreptus fanatico præſagire cœpit & vaticinari, bucciſque reboare crepitátibus, & ita circumſtantibus dicere: Quiſquis, inquit, omnium veſtrum hanc pecudem immolauerit, eius diuinamus gentem genuina fortitudine & induſtria ſuis ſemper hoſtibus ſuperiorem fore. Audiit hoc ſacerdos qui tum expiandæ hoſtiæ gerebat officium, & poſſeſſorem beſtiæ alloquens; Vade, inquit, pro ſeptem frugis triticeæ ſpicis in proximũ agrum; quoniam non immolabitur hic agnus, niſi prius his fuerit ſacratiore ritu coronatus. Ruſticus omnis technæ inſcius & commenti, abiit in campum. & ne religioni quicquam deeſſet,

ſpicas haud aliter atque iuſſus fuerat colligit, quæ tum ibi, & in hodiernum vſque diem vbere gleba proueniunt. Verùm prius quàm ille reuerteretur, occiſus eſt fatalis agnus ab eius incola ruris, qui tum proximè ſacrificium ſtabat. Quibus cognitis, herus animalis haud parum excandeſcens, mæſtus abiit, matremq́ue ouiculam ad ædem Moniſchyri iratus reliquit, dicens ad loci inquilinum, Qui tuo genio filium immolaſti, & matrem pro ſimili creando fœtu in tuam perniciem retineto; huiusq́ue iniuriæ, Harpocrates noſter vindex eſto. His ita iurgio dictis, tum mox diſceſſum eſt. & quod præſul dei Vnifortis diuinando prædixerat, hoc nimirum hac luce clarius ad hunc vſq. diem veraciter conſtare videmus. Quanquam enim Batauus vterque fuit, tamen (vt coniectoris veritas comprobetur) ſimulatque Martis opera opus eſt, Rhenanus ſemper à Moſano, vt ita loquar, Batauo ſuperatur. His itaque tum hiſtoricè, tum allegoricè prælibatis, tandem quò ſcopum intendam te nunc facile mi Renerie arbitror animaduertere. vt qui minimè ſinam (quod ad me attinet) Hollandis omnino ſuam eripi, nedum præripi, Batauiam. Verumenimuerò non atra bile, non maledictis (vt ſuus pleriſque

oeldijcke woe.

riſque

riſque mos eſt) ſed aperta ratione, & veterum dictis, & quidem adeò factis, hoſtem quiſquis eſt, piè admonitum cupio, totiſque eloquentiæ viribus eniti in mea illum reducere caſtra, & de turbato forſitan beneuolum, de ſuſpecto placatum, de æmulo gloriæ noſtræ fautorem, & de aduerſante facere mihi propitium & probè conſentientem. Plurimum enim eius eruditioni pariter & religioni deferendum eſſe quis ambigit? Sancti præterea patres (quorum veſtigia exoſculando veneror) non probant plurima ſcire, ſi ipſum ſciendi neſcias modum. Omnem quippe ſcientiæ fructum & vtilitatem in ipſo ſciendi modo conſtituêre. Quid igitur obſecro diſcis, niſi vt ſcias quo ordine, quo ſtudio, quo deniq. fine vnumquodque noſſe oporteat? quo, inquam, ordine; vt illud prius, quod maturius mouet ad ſalutem. quo ſtudio; vt illud ardentius, quod ad Dei proximique amorem vehementius accendit. quo deniq. fine; vt non ad inanem gloriam & oſtentationem, ſed ad tuam potius aliorumque ſalutem lectio tua proficiat. Quorſum, rogas, iſta? Vt planè quiſque religioſus intelligat, parum ſibi eſſe curandum, quod homines inhabitent ſolum, modò is ſibi aliiſq. ſacra eruditione ac diſciplina vin-

dicet polum. Non enim, teſtante ſcriptura gentem propter locum, ſed locum propter gentem elegit Dominus. nec plurimi facit barbatus ille Hieronymus, Hieroſolymis habitaſſe, ſed ibidem bene vixiſſe ſummis effert præconiis. Poſtremò, quemadmodum Theologis vitio damus ſi Prophetarum oracula violenter in ſuum pertrahunt inſtitutum; ita & Hiſtoriographis minimè conceditur nimia perplexitate, ob ſimilium conſonantiam ſyllabarum, veterum geſta deprauare; & pro voto aliorum fila præter ordinem ſuo glomeri intorquere.

Aliam eſſe Batuam & Bethaſiam; aliam quoque Batauiam & Bethicam.

CAPVT II.

Et quoniam ex rerum differentiis æquiuocè diſtinctis ad certiorem earum perueniemus notitiam & veritatem: quantum inter ſe Betua & Bethaſia, Batauia quoque & Bethica differunt quàm pauciſſimis explicabo. vt vel eò clarius ac proinde facilius omnem extricemus errorem. Bethicam, extremum terræ noſtro in orbe verſus occidentem nouimus eſſe; vbi Europa ab Africa dirimitur. Interiacentibus tamen duabus

…thica.

inſulis,

inſulis, quas Gades (quòd in modum ſepis *Gades.* mari circundentur) appellamus. Primam, & quidem maiorem alij Erythræam voca- *Erythræa* uêre. quòd Tyrij eorum origine exorti ab *inſula.* Erythræo mari ferebantur. Alteram, alij Aphrodiſiam, nonnulli Iunonis inſulam di- *Aphrodiſ* uinarunt. In huius templo & ciuitate, quæ Gadium, aliâs Iulia dicitur, Hercules ad perpetuam præſentiæ ſuæ memoriam, geminas ex ære octo cubitorum fixit columnas. non ſecus atq; olim Bacchus ad Orientem; Alexander Magnus apud Arimaſpos verſus Aquilonem, cùm ſe diis æquare, & cæleſtes acccrſere tentat honores. Hoc vnum denique reſtat, vt ad Meridiem magnus ille Hiſpaniarum Rex & egregium militiæ decus, ſuperatis Lunæ montibus nominis ſui monumenta relinquat. Nec factu difficile fuerit, breuiq́ue auſpicandum, modò Chriſtiani prôh dolor ſanguinis effuſione inter Catholicæ fidei reges ſatis ſæuitum eſſet. Hanc Bethicam à Bethi fluuio qui Hiſpaniam & *Bethica.* Luſitaniam, nunc Portugalliam, ſeparat, ab incolis Trudetanam regionem, nos Granatam, vbi ſedes eſt regni, dicimus à grano (Græci κόκκον vocitant) quod ibidem copioſe proueniat. in quo lanas pulcherrimo tingi colore oſtendit Martialis, vbi dicit:

Bethis oliuifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis vellera tingis aquis.

ethasia. Nunc Bethaſiam percurramus. Hæc Eburonum & Leodienſium terra eſt cis Rhenum ad vtranq. Moſæ fluminis ripam ſita. Cuius populi carbonum è terræ ceſpitibus eruendorum auidè ſunt ſtudioſi. quos pro fabrorum vſu Dordracum, extremum & nobile Belgarum oppidum, actuariis nauibus conuehunt. Vulgariter, Bethekers appellati.

atua. Porrò Batuam ingredienti occurrit mihi in primis maxima eius claritas, quæ fide & religione nos præceſſerit. Hanc enim Marcellinus presbyter ante Willibrordum ad Chriſti fidem primus conuertit. deinde Sanctus Roerenfridus nouellum in Baptiſmate populum à Weſtervordio vſque in Vicum arenoſum continuis prædicationibus ſalubriter rexit. qui tandem innumeris clarus miraculis, ſanctiſſimam corporis ſui glebam depoſuit, & in Vlmo quietis ſuæ locum elegit. Et quid de huius terræ ſitu dicemus? Mira aëris cælique fruitur clemētia; Agrum habet frugibus fertilem, pecori bonum, fructiferis fecundum arboribus, fluuiis & ſaltibus, paſcuis & lacubus pro cuiuſque loci conditione cultiſſima. à Rheno Lobeceno vſque in Lingam procurrens. Hominum genus habet ſalubri

Handt-
ohck.

Elſt.

Linghen.

ſalubri corpore, velox, laborum omnium patiens, tractabile, & ſuo principi ad extremam vſque ſeruitutem ingenuè obediens, conuictu facile, fidei in ſuos & amicitiæ tenax & obſeruãtiſſimum: in alienos non ita. Et quid tum amplius? O nobilis & felix Batua, quæ Romanis Imperatoribus præparaſti cunabula. In te enim Iulij Cæſaris ſoror cuidam principi, Carolo nomine, iuncta, Octauianum ſemper Auguſtum genuit, & Octauiam eius germanam. Hæc regi Braboni nupta, alterum in Nouia, (nunc Nouiomago) genuit Carolum, cui Imperator auunculus plurimas dedit regiones, quibus ad annos fermè nonaginta, magnificè præfuit, vſque ad ipſa Tiberij Caiiq́ue tempora perdurans. Is Titum reliquit filium, qui rex in Germania Veſpaſianum genuit Imperatorem. Quid multis? Ea tempeſtate qua Carolus regnabat ſeptimus (vt plurima interim tranſeam) venerunt ex Pannonia in Germaniam Sicambri, anno ſalutis noſtræ CCCLXXX. ſub Imperatore Gratiano. à quo Angeſiſus huius Caroli filius Romam deductus & iterum dimiſſus, à Sancto Martino Turonum Epiſcopo baptizatur. genuitq́ue Carolum octauum, Brabonem, & Veraiam filiam; quæ Haymoni nupta Rhenano prin-

Nouia.

cipi quatuor genuit filios. quorum memoria vniuerſo orbi celeberrima eſt, & ad præſens vſque Haymonis filij vocitantur. Horum minimus nomine Adelbertus omnia bona ſua Eccleſiæ S. Petri in Corbia contulit. alter autem nomine Reynaldus in Colonia Agrippina tandem martyrio affectus, nunc Tremoniæ quieſcit, multis coruſcans miraculis. Quid ad hæc vos dicitis ô Batuani? Anne hæc vobis ſufficiet gloria, niſi etiam ab aliis falsò vobis eam vindicetis? Sinite, obſecro, Batauos, vel arma cohorteſq. ſuas non ſine gloria Imperatoribus illis adminiſtrare, quos vobis datum eſt in lucem ediſſe. Contenti igitur veſtra eſtote gloria. quorum nimirum honor is demum ac tantus eſt, vt alieno colore ſeu fuco non egeat, neque aliquando cumulatior fieri poſſit. Verùm vt ad Chriſti fidem redeam (inde enim diuertit oratio) nónne vobis præ omni natione quæ ſub cælo eſt, deſuper datum eſt illum Chriſtianorum hoſtem acerrimum Simonem Godefridum Normannorum ducem occidere? quem ne Francorum quidem Rex & Imperator cum omnibus ſuis potuit ab immani totius Europæ vaſtitate iam vrbibus euerſis, templiſque ſanctorum incenſis cohibere? Hunc enim à Friſia reuerten-

Haymonis filij.

Simonis Godefridi cædes.

uertentem (qua tum à Gallorum rege in dotem neptis donatus fuerat) vos ſoli cum multis Danorum millibus interemiſtis? & in Batua veſtra tandem permiſſione diuina Chriſtianorum vindicatus eſt ſanguis, quem ille crudeliter per totum ferè orbem effuderat. Qui ergo gloriatur, in Domino glorietur. Nec opus eſt cauilloſis & diſtortè complexis veterum commentatorum auctoritatibus, ab aliis gloriam haud ſecus atque clauam ab Herculis manibus extorquere. Suaquenque liberaliter ſequitur manetque gloria. Attamen Batua plurimum à noſtra differt Batauia. Non enim illa à Walli dum à Moſa excipitur ſecundum Cæſarem incipit, neque Catthos ſibi habet finitimos, neque Caligulæ ſpeculam, neq. Oceanum in fronte, mariſque æſtuarium, quanquam ſuo illam diluuio pelagus nõ ſemel inuaſit atque diripuit. Plurima apud veteres etiam Prophetas legimus, quæ huic noſtro tempori & locis poterunt vt ſonant haud immeritò coaptari. Dicit enim Eſaias: "Ite angeli veloces ad populum terribilem, poſt quem non eſt alius; cuius diripiũt flumina terram eius. Terram, quam diripiunt flumina eius, ſi ad ſola reſpicimus verba, rectè Hollandiam intelligimus. Nam lacus ipſi (propter frequen-

quentem maris incurſum) quos in viſceribus habet, vltra centum iugera agrorum quotannis ſua aluuione diripiunt, deuorant & conſumunt. Aſtipulabor itaque ex verbis Prophetæ, Hollandos populum eſſe terribilem inſtar leonum, vbi vel ſemel fuerit prouocatus; cuius terrorem & fortitudinem non Damiatæ modò, verumetiam ipſi Romani & Britanni ſæpius experti ſunt. Verùm longè diſtat hæc à ſenſu Prophetico tam ſcrupuloſa interpretatio. Iudæorum enim populum Propheta his exprimit, qui erat terribilis imò & terrori omnibus propter miſeriam & calamitatem quam ſuſtinebat, & poſt quem non eſt alius, populus ſcilicet miſerabilior. cuius terram flumina, id eſt impetus militum nunc ex Ægypto, nunc ex Babylone venientium, diripiunt, hoc eſt prædantur & deuaſtant. Incongruum igitur & inſolens eſt huiuſmodi captiunculis curioſius intendere, & veterum ſententias aliter atque depromptæ ſunt, incruſtare.

Accu-

Accuratißima Rheni qui à tergo Batauiam alluit deſcriptio; qua examußim & euidenter Batauiæ ſitum in longum & latum cognoſcere poſſumus, ſecundum Cæſarem & Tacitum.

CAPVT III.

Ne igitur libera nonnullis errandi detur occaſio, ipſam Batauiam ante omnium oculos depingemus; modò perennem Rheni decurſum prius deſcripſerimus. Rhenus itaque inter tres maximos Europæ fluuios deputatus, de Rheticarum Alpium iugo, vſque in Oceani profunda curſum dirigit; Romanis olim memorandus contra feras gentes Imperij murus. Hic diuerſas alluit regiones, donec variato ſæpius nomine, perpetuo decurſu mari magno illabitur. qui & diuerſa diuerſarum partium flumina in ſe excipiens, euomit ſecum in pelagus, quo ipſe tendit. Porrò vbi Dusburgo appropinquat, in geminos ſe riuos diuidit. Vno (Iſelam dicunt) alluens Bronchorſtum & Zutphaniam, Dauentriamque & Hatthemum, apud Campium ciuitatem maritimam in fretum tendit Auſtrinum. Altero (nonnulli Lecam vocitant) Huſſenum præterlabens & Malburgum, alluit Arnhemum & Oiſterbecum,

Iſelam.

Leca.

cum, Wagenum, & oppidum Rhenum; Dorestadum quoque. Et *nunc tandem Belloportum (Scoenhouiam dicimus) donec in Mosam refusus mare subintrat. Verùm alia ex parte Nouesium deferens & Iuliacum, vbi Nouiomagum attingit, Walis dicitur, vsque dum venias Lodestenum. Qui deinceps Mosa dictus (aut si mauis à Mosa exceptus, Lecamque deorsùm, & Gaudanum Iselam, Romani impiam) in se recipiens, ad Oceanum æquè decurrit. Ast iusto hic forsitan spatio, & quidem cis Dordracum Mosam deducẽtibus, describendum nobis fuerat præcipuum Rheni brachium (Plinius Helinum vocat) quo plures Salandiæ efficiens insulas, tandem prope Walachriam Oceano commiscetur: nisi duntaxat nostri esset propositi, quod ad solius nostræ Batauiæ situm attinet demonstrandum.

** nunc, quia olim non. vt patebit ex sequentibus.*

Walis.

Helinum præcipuum Rheni brachium.

HAC itaque multiuaga Rheni præmissa in pelagus decursione, nunc ad incepta reuertamur. Igitur vbi Walis fluuius desinit, ibi Iulio teste nostra Batauia incipit. Hunc locum nũc Goricum ciuitas occupat; quam & celebriorem efficit amplum D. Martini collegium, & arx munitissima, perpetuum Caroli primi Comitis nostri monumẽtum. Hic principium Batauorum olim fuit, ad Walim

Goricum.

Walim ſcilicet & Lingam. præſidium ſanè quàm munitiſſimum regniq́ue principium. de quo Theodericus, primus Catholicæ fidei Comes, quem Carolus Caluus tum his terris præfecerat: Dacorum monarcham, qui iam pridem omnia in circuitu vaſtauerant, potenti manu eiecit. Ab hoc præterea loco ripatenus Batauia noſtra progrediens, Dordracum (Belgarum, alij Slauorum oppidum) in vlteriori Moſæ alueo relinquit; & tranſitis deinde Lecæ Iſulæq́ue faucibus, vſque in Roterodamum, Eraſmi noſtri, (optimis terrarum religione & doctrina notiſſimi) cunabulum, protenditur. A quo, eodem in aggere, Delphicos inuiſens portus, opus mirabile & ſumptuoſum, Scidamum, Vlardingumq́. pertranſit. Poſtremò Brielli peninſula è proſpectu à longè conſalutata, Stadunum cum Moſa flumine tandem intrat. Porrò vbi Moſa Oceano miſcetur, noſtra nihilominus Batauia contra chorum ad Septentrionem procedens, & à pelago in fronte excepta, vſq. ad torrentem (qui marinis è collibus diſtillans, ſacrum in Haga Comitis præſecat lucum) plurimis circumuallata terrarum tractibus percurrit; ibiq́ue finem habet ac deſinit. Batauis mox Catthi ſunt finitimi, qui hinc vſq. in Sacræ domus torren-

Theodericus primus comes Catholicus.

Dordracum.

Roterodamum.

Hillechom

Wassenariæ domus origo. torrentem transcunt. His modò Wassenarij heroës absolutè imperant, ex Claudio Ciuile & Cereale trahentes originem. Catthos sequuntur Caninefates vsq. in Alcmariam. *Verona.* quibus à Verona olim ciuitate maxima, accedunt Frisij & Frisiobones, vsque in mare Fresonicum. Hæc quinaria partitio quæ apud Plinium Tacitumque celebratur & legitur, totam nunc Hollandiam complectitur. Verùm vt ad nostrum reuertamur institutum, Batauos & Catthos, auctore Tacito, mare ipsum à fronte alluit, vt supra diximus. & Rhenus à tergo excipit in hunc maximè modum quem nunc ponemus. Itaque Rhenus ille magnus Germaniæ fluuius, olim à Rheno oppido, Rhenani regis basilica & habitaculo, prope Dorestadum (alij Batauodurum) ciuitatem maximam & quinquaginta duabus Ecclesiis ante Danorum incursiones celeberrimam, solito cursu (Rhenus inquam) descendebat, versus arcem Antoninam, barbaris Wiltiburgum, nobis Traiectum, Ptolomæo Naualiam, quòd illic nauium statio erat in traiiciendis mercibus quæ ex mari aduectæ fuerant. Deinde Woirdenum, Swameredamum, Rineburgum, arcemque Romanorum alluebat. Inde mox gemino dispartitus gurgite Leydas pertran-

Dorestadum.

Traiectensis vrbis varia appellationes.

pertranſiens, tandem in Oceanum apud Catthos ibat. Omnia igitur loca, ciuitates, vici, & paludes (vt breuiter curram) quæ in fronte à Wali & Moſa marique, vſque in Catthos alluuntur, Batauorum ſunt Et iterum quicquid terrarum à Doreſtado Rhenus in tergo vſque in Catthos iuxta complectitur, vnanimi omnium hiſtoricorum ſententia Batauiam conſtituit. quam nunc maxima ex parte, haud iniuria Hollandiam, alij Holtlandiam dicunt; quòd olim tota ferè ſylueſtris fuerit & nemoroſa. Sic enim veterum comitum literæ aureis obſignatæ ſigillis, quas ex venerabili Domino Menardo abbate Hecmundenſi, & primate noſtrò olim accepi; qui eas legit, & in ſacrario cœnobij ſui reconditas habet. qui etiam earum rerum quæ patriam ſuam (Hollandus enim eſt) illuſtrare poſſunt, quàm maximè ſtudioſus exiſtit; bonorumque omnium ac perinde literatorum liberaliſſimus fautor & patronus. vir ſanè integra fide, integriore doctrina, integerrima religione. Cuius (vt verum fatear) eiusque monaſterij haud immerita præconia in eo libello, mi Reinerie, inueneris quem De Hollandiæ noſtræ illuſtribus viris & locis inſcripſimus. Nunc ad noſtram Batauiam, vnde exceſſimus, pe-

Leidæ Leidarũ, ſicut Athenæ, propter honorificentiam tantæ ciuitatis.

Holtlandia.

Menardus abbas Hecmundenſis.

dem referamus. Igitur ne meis dũtaxat verbis fides adhibeatur, nec illis perinde atque Apollinis oraculo ſtetur, vetuſtiſſimorum teſtimoniis auctorum ſingula comprobabo.

Batauiam maxima ex parte ad Hollandos pertinere, probatiſſimorum auctoritatibus ſcriptorum irrefragabiliter & euidentiſſimè demonſtratur.

CAPVT IIII.

RECTIVS nihil vnquam apud Hiſtoricos agi poſſe Tullius ipſe definit, quàm vt ſtabiliendæ veritati veterum adducant teſtimonia. Hoc enim hominibus potiſſimum innatum eſſe cognouimus, vt veritatem vel ipſa inſtigante natura fideliter inquirant. quam etſi per ſe minimè poſſunt inuenire, conſulunt nihilominus ſapientes; vt ſaltem eorum veſtigiis inhærendo, veritatem ipſam præclarius inueſtigent. Horum equidem prouocatus exemplo, & vt apes ſolent ſingulis inſidere floribus, & inde quod ad rem ſuam conducit colligere: haud aliter, quanquam librorum mihi curta ſupellex, indagandæ veritatis cauſa & intuitu, receptorum dicta ſcriptorum in medium adducam. Virtus enim intellectualis (ſi quid Philo-

Philoſopho creditur) augmentum habet ab experimento & tempore. Illi ergo in dubiis ſunt nobis potiſſimum conſulendi, qui vel exercitio vel ſenio plurima cognouere. Ad hoc etiam nos ſuo in Cantico Moſes hortatur, dicens: Interroga patrem tuum, & an- "
nuntiabit tibi; maiores tuos & dicent tibi. "

IGITVR Hollandiam Romani longè ante Chriſti tempora Bataviam, quòd profunda & infera videbatur, vocitabant. Nam Batauia inſularis eſt prouincia, bicorni Rheno concluſa, qui vtraque ex parte ſe Oceano immergit. Hoc ipſum & Iulius Cæſar quàm maximè affirmat; qui in Commentariis ita *Lib. 4.*
ſcribit: Moſa ex Vogeſo monte profluens, in finibus Lingonum qui ſunt in Galliis ſupra Heluetios (ne omnino verbis eius tenear) & quadam parte Rheni receptus, quæ Walis dicitur, inſulam efficit Batauorum. neque longius ab Oceano millibus paſſuum octuaginta in fretum influit. Hunc quidem locum omnes qui in Cæſare ſcripſere commentatores interpretantur de Batauis qui nunc Hollandi appellantur. nec iniuria, neque abſurdè. Si enim hos Iulij paſſus in noſtra milliaria redigere voluerimus; procul dubio vndecim circiter conſtituent. Quod profecto ſpatium à Gorico ciuitate, vbi Wa-

lis desinit vsque in Oceanum, iusto resultat calculo. nisi quòd assidua forsitan maris alluuione, nonnihil terrarum à Cæsaris numero nunc videas diminutum. Batauiam igitur rectè dicimus, teste Iulio, ibi incipere, vbi Walis in Mosam decurrit vsq. in Oceanum, per octuaginta passuum millia. Batauiam itaq. affirmant Hollandiam esse, longè discrepantem à Betua, siue Batua, quæ Sicambrorum hodieq. est; & à Bethasia quæ Eburonum est, cis Rhenum ad vtranque Mosæ fluminis ripam; de quibus satis supra meminimus. Quidquid ergo terrarum brachio Mosæ in fronte, vbi Walim excipit, & brachio Rheni à tergo prope Dorestadum interiectum protenditur vtrinque vsque in Oceanum, Batauia est. At non continuò omnem Hollandiam dixerim Batauiam; neq. rursus omnem Batauiam esse Hollandiam. quandoquidem & pars Traiectinæ diœcesis, nec forsitan minus Gelriæ. si quid ad eam pertinet quod à Mosa iuxta Goricum protrahitur, vsq. dum venias Dorestadum; vbi Rhenus à tergo Batauiam alluere incipit. quod profectò in singulis Hollandia non est. Ad horum omnium astipulationem Raimundum virum æquè præclarum, & haud vulgariter doctum adducimus, ita scriben-

ſcribentem in Indice Commentariorum Cæſaris, & maximè earum rerum quas ad cognitionem vrbium, fluuiorum & locorum inuenit: Bataui, inquit, populi ſunt inter Belgas. Nam Moſa flumen qua parte ex Rheno, ferè ab Oceano octoginta millibus paſſuum fluit, qui Walis appellatur, Batauorum efficit inſulam. Hi hodie Hollandi vocantur, diœceſis Traiectẽſis, propinqui Friſiæ, & ducatui Gelriæ, ſuntq. mari Oceano finitimi. Cui profectò ſententiæ accedunt recentiores quidam, ſed viri æquè doctiſſimi, Ioannes Tortellius, Beroaldus, Raphaël, & noſter Gaguinus. Quocirca obſecro hîc nobis pauliſper ſubſiſtere liceat, & hac ipſa luce clarius demonſtrare, quàm abſurdè illi deſipiant, qui Batuam pro Batauia intelligi volunt. Sed obſeruandum huiuſmodi fuerat, teſte Quintiliano; ne id quod ſimilitudinis gratia aſcire nituntur, aut nimis obſcurum ſit, aut ignotum. Batuæ enim principium ibi temerè ponunt, vbi fermè ad quatuor milliaria Walis nondum à Moſa excipitur. numerumq. Cæſaris quo octoginta paſſuum millia colligit, cauſantur eſſe deprauatum. Verùm hoc illis pro tam breui ſpatio ingenuè condonaremus, ſi non omnes Geographi (ſiue Ptolomæum, Dionyſium, ſiue

Pomponium cites, aliosque innumeros) describerent singulas terrarum nationes ibi desinere, vbi magis magisq́. Oceano appropinquat. Omnes quippe fluuij ad mare magnum veluti in antiquum chaos & matrem aquarum omnium relabuntur. Rursus ibi terrarum ponũtur initia, vbi remotius à mari disparian tur. At nescio qua iste temeritate hoc inferè & in caudam (vt cum Propheta loquar) quod illi superè in caput locitant. Rectius igitur Iulius auctoresque ceteri nostram statuerunt Batauiam; qui eam ibi asserunt incipere, vbi Walis à Mosa excipitur, & inde in Oceanum vsque per octoginta passuum millia in fronte protendi. & in tergo quoque à Rheno exceptam, tandem per centena passuũ millia, prope Catthos æquè in mare deduci. Verumenimuerò hunc protinus aduersarij nodum rumpentes, nouam sibi concinnant technam, & aliud (ne Geographis vt diximus aduersentur) Batauiæ suæ quærentes principium, Plinij centenarium in passibus numerum congeminant, vt Lobecam saltem pertingere detur; vbi manufacto Mosa alueo Walim incurrit; hicque Batauiæ suæ initium nituntur reponere. Porrò hi Cæsaris verba atque sententiam haud rectè videntur trutinare; qui

Batauia verus situs.

procul-

proculdubio ibi fatetur Batauiam incipere, non vbi Mosa Walim, sed vbi Walis Mosam influit. Credimus vel tandem nunc illis ista sufficere, qui nostram Batauiam facere suam enituntur. Sed littus arant, laterem abluunt, frustraq́. laborant; nisi fortè aut nouam sibi creare volunt, aut somniare Batauiam. nouum præterea effodere pelagus in quod se Rhenus exoneret; nouam in aspera aut alibi properabunt forsitan erigere Pharum; quæ nauigantibus, suis per noctem inseruiat facibus. Hæc modò de Batauiæ nostræ solùm dixerimus fronte, quà per Mosam in Oceanum deducitur. quid si ad tergum eius pergamus, quod Rhenus alluit? Vbinam, obsecro, hi Batuani reponēt sibi Dorestadum, olim ciuitatem Batauorum maximam? vbi Traiectum, arcem Antoninam, & nunc Batauorum metropolim, nostrorumq́. sedem pontificum relinquent? vbi denique (vt interim interiora eius viscera, Veteres scilicet aquas, Belloportam, Goudamq́ue meam & Delphos transeam) tot propter Rhenum vicos arcesq́. sitas, & Arcem Romanorum, grande Neronis opus. Igitur aut hæc quæ recensuimus loca in sua nobis quam somniant ostentent Batauia; aut certè suo errori probè consulentes, in nostra hæc omnia no- Oudewater. Schoonhouen.

 bis

bis relinquant mirenturq́ue Batauia. At de his hactenus. Mauelim equidem noſtra ingenuè defendere, quàm aliena ſatyricè refellere. Neque enim hoc noſtram decet ætatem, neque vitæ inſtitutum. Omiſſis itaque his blateronibus & plagiariis; cupientes beneuolis atque amicis (quoad eius per nos fieri poteſt) haud ſegniter ſatisfacere; alterum in rem noſtram producemus teſtem, itemq́ue & tertium, vt nihil ambigui relinquatur. Accedat igitur Cæſari Plinius ipſe; cui meritò adhibenda fides, quòd Romanæ claſſi præfectus, noſtra ferè flumina enauigauit, & res Germanicas viginti & amplius libris deſcripſit. Si tamen vetuſtiſſimus codex, quem Pariſiis apud Victorinos legi, non exorbitat. Is præterea Plinius eſt, quem qui non legit, cenſetur indoctus: qui lectum faſtidit, indoctior: cui deniq. non ſapit, indoctiſſimus. Nec omnino in tanta literarum iactura naufragamur, quamdiu nobis ſuperſtes eſt Plinius. Is itaque talis tantusq́. auctor ita de noſtra ſcribit Batauia: In Rheno autem ipſo, inquit, prope centum millia paſſuum in longitudine eſt nobiliſſima Batauorum inſula, & Caninefatum, & aliæ Friſiorum, Caucorum, Friſiabonum, Sturionum, Morſaciorum. quæ quidem inſulæ ſternun-

Plinij laus.

Lib. 4. cap. 6.

ſternuntur inter Helinum & Fleuum. Ita " *Oſtia*
appellantur oſtia in quæ effuſus eſt Rhenus. " *Rheni.*
ab Septentrione in lacus: ab Occidente, in "
amnem Moſam ſe ſpargit. medio inter hæc "
choro, modicum nomini ſuo cuſtodiens al- "
ueum. Hæc Plinius. Cui è veſtigio priuſquam aliis diſtrahamur, Cornelium Tacitum iungemus, noſtram in hoc veram Bataiam deſcribentem: *Lib. xx.* " Batauia, inquit, inſula " quam mare Oceanum à frõte, Rhenus am- " nis tergum ac latera eius circunluit, & tem- " pore hyemali aquis obtegitur. " Quibus ex verbis hoc breuiter citra omnem iniuriam inferre poſſumus, vt ſi qui nobis Batauiam præripere geſtiunt, doceant inprimis neceſſum ſit, Caninefates ſibi eſſe finitimos; vrbemque ipſorum nominatiſſimam, & ipſis etiam Ægyptiis atque Heliopolitanis formidatam; Herlemum nunc dicunt, olim Bacchi ſyluam vocitabant. *Herlemum Backenes.* Deinde vt inter duo Rheni oſtia (Helinum dicimus & Fleuum) demonſtrent ſeſe contineri. Poſtremo, nihilominus in fronte ab Oceano ſe ablui, æquè nobis declarent. Sed quoniam hæc omnino præſtare non poſſunt; quia neque Caninefatibus ſunt proximi, neq. Helino complectuntur & Fleuo, neque ab ipſo mari affluuntur, nobis cum pace Batauiam quæſo

relinquant. Nisi fortè ingenita sibi pertinacia dicere pergant, Hollãdiam prorsus olim terram non fuisse, sed nuper nouam cum ceteris prodigiosæ eruptionis insulis è pelagi visceribus emersisse. Verùm hanc ipsorum hallucinationem, scotoma & vertiginem facilẽ medicabimur; si, qua ratione olim Rheni cursus apud nos sit obturatus in medium adferamus. Omnis enim contentio eorum & controuersia eatenus tendere videtur, & alibi Batauiam quærere: quatenus non aspiciùnt nos in tergo, vt olim, à Rheno allui.

Plurima temporis morbo ita ab hominum obliterari memoria, vt ne illa quidem olim fuisse certò constet. De ostio Rheni obturato, vbi primum nostram Batauiam ingrediebatur. De Arce Britonum in Catwico excisa. deq; eiusdem teloneo in Leidas translato cum omnibus emolumẽtis & iuribus ad vsum principum Catthorum.

CAPVT V.

INNVMERA possemus super his adferre testimonia, quæ nostram nobis iure Batauiam restituunt. Sed quoniam hæc satis è re nostra, & beneuolis credimus sufficere; ad vi-

ad viciniora noſtræ ætati tempora deſcendere properamus; & Rheni noſtri alluuionem haud temerè obturatam recitare. Meatum itaque fluminis Rheni qui ab oppido Rheno propter Doreſtadum à tergo noſtram Batauiam vſq. in Oceanum perpetuo decurſu alluebat, hoc modo obſtructum eſſe haud ſemel ex vetuſtiſſimis Traiectinorum Chronicis legimus. Tempore enim Hungeri (qui vndecimus à Willibrordo præſidebat Epiſcopus) cùm Dani, iuxta ſancti Frederici prophetiam, Traiectum, totamq́. Hollandiam hoſtiliter deuaſtaſſent, viſæ ſunt in cælo ſtellæ inter ſe concurrere, fulgura Iouiſq́ue tela acrius ſtridere; flumina ſupra modum augeri & excreſcere. quod vtique non tantùm ad præſens damna inferre, verumetiam & aliqua ſignificare futura Iſidorus teſtatur. quid multis? tanta Circio diuſculè flante facta eſt ex Cathwico verſus Leidas maris inundantia, vt ad Traiecti mœnia piſces marini caperentur. Surſum quoque Rhenus tum grandi pridem niue perauctus, veterem ſecum Iordanis adducens tragœdiam, conuerſus eſt retrorſum. Qui, dum (concertantibus inuicem aquis ventorum violentia) in mare deſcenſum non haberet, omnem, properè egreſſus ripas, inuadit continentem.

mox pecora inuoluens & homines, tristem vbique sui excursus relinquebat imaginem: ita vt etiam ipsa Sicambrorum Batua Deucalionis seculum lugeret innouatum. Tum arbores syluæque propter marini gurgitis salsedinem arefactæ; tandem effractis viribus, ventorum turbine sunt disiectæ. Quas, ad
Oudewater. hanc quoque diem vidimus apud Veteres aquas, alibique è terræ visceribus erui, & cuneis inscissas, sarciendis domorum tectis regulatim coaptari. Hoc igitur malo afflicti, & animo consternati omnes qui circumcirca morabantur, Batuani scilicet & Traiectini; Bataui quoque & Hollandi, sibi posterisque suis de maiore periculo prouisuri, deliberato diu censuêre decreto, vt ab vrbe Dorestado ab vtraq. ripa, modici amnis à Rheno deorsum Viennam versus stillantis (Lecam
Vianen. dicunt) aggeres construerent, & in eos effossis ruderibus manufacto meatu, Rheni fluenta deflecterent. Quod & vnanimi studio, ardentique opera, & plurimis denique impensis pro communi vtilitate elaboratum est, & efficaciter absolutum. Qua ex re quoniam & ascendentibus è pelago nautis, & rursum è Rheno descendentibus in mare, commodior via, & quidem compendiosiore tractu adoleuit. paulatim prior ille mea-
tus

tus Rheni tum pridem interceptus & obſtructus, adeò cum tempore euanuit, vt ibi iam boues paſci videas, vbi olim maximè inter Doreſtadum & Traiectum videre licuit natare carinas. Ita Rhenus & nomen apud nos & flumen amiſit. Quanquam deſuper Woirdenum, arcemque Godefridi præſulis, tenui alueo, deinde paulo effuſiore Leidas ſubintrans, iam prope Rynſburgum, haud procul à regali ſacrarum Virginum abbatia, facit ſtationem, quod dudum ſupernè obſtructo eius antiquo meatu, ſcopuli etiam in Catwyco, vbi pelago influebat, redintegrati ſunt. Et ne hoc quidem ſolùm à noſtra ſublatum eſt memoria, verumetiam Pharus illa & turris ſpeculatoria, quam in littore Oceani prope Catwycum olim Caius Caligula Rom. Imperator poſuerat; vt per noctem, facibus incẽſis, nauigantibus inſeruiret; ita prorſus euanuit, vt ne illam quidem olim ibidem ſtetiſſe, iam credamus. Et quid eſt in vniuerſo orbe quod non obliteret vetuſtas, aut temporis morbo intereat, ſi non literis commendetur? Verùm longè alia huius Phari deſtruẽdæ viſa eſt ratio, atque adeò ſine omni vtilis detrimento & honeſta, vt ne poſſeſſori quidem doleat eam amiſiſſe. Nam, vt paulò altius repe-

tam;

tam; hanc arcem à Romanis Imperatoribus post C. Caligulam & Claudium, Iulius Paulus & Claudius Ciuilis fratres possidendam acceperant; quòd hi patre quidem Batauo, sed matre Romana essent progeniti; maiorum suorum more bicornis lunæ signum in armis deferentes. Hi igitur horumque posteri, ex hac arce Britonum appellata (quòd ab ea facillimus in Britanniam ex opposito esset transitus) piraticam exercentes, vectigalia ab omnibus Rhenum intrantibus & exeuntibus accipiebant. Sed ne ista quidem sufficiens fuit arcis diruendæ causa & occasio; quoniam non suis sed duntaxat alienis hæc grauamina imponentes, patriam fortiter præclarisque facinoribus defensabant: ita vt tam apud Danos, omnesque maritimas nationes haud ignauiter celebres haberentur. Si quid enim apud finitimos super negotiis pelagi natum esset quæstionis, aut quoties in commune consulto opus erat, ad istos qui tum arci præsidebant, legati mittebantur, contempto Batauiæ omnisque minoris Frisiæ domino & comite. Quod, molestè satis ac ingrato animo ferens Comes, quia nullius apud exteros precij haberetur; Dominum Wassenarium, Catthorumque principem, qui tunc arcem regebat, accersiri ad

Iulius Paulus, & Cl. Ciuilis fratres.

Scenarium origo.

ſiri ad ſe iubet; ſortemque ſuam apud illum deplorans, petit iuri ſuo & arci lubens ei cedat, & in Burchgrauium Leidenſem præfectumq. cum ſolitis Rheni vectigalibus eum conſtituit: traditque caſtrum quod ibidem bicorni gurgite Rhenus circunluit; opus quidem rude & ſphæricum, ſed munitiſſimum, ſi defenſorem habeat. Tanta inſuper eſt porrectum ad cælos altitudine, vt omnibus ciuium tectis facile ſupereminεat; habensq. ſubinde, quaquà verſum velis, proſpectus aptiſſimos. Intra huius ambitum puteus eſt mira profunditate; raram tamen continens aquam, ſed dulcem & limpidiſſimam. de quo inaudita & incredibilia fabulantur. In planitie verò & circuitu (quo ad vtrunque Rheni brachiolum apertus eſt tranſitus) fructiferis conſitum eſt arboribus & vinetis, vt alteram non deſideres paradiſum. Hanc modo arcem dominus meus & amicorum ſinceriſſimus Petrus Brunus canonicorum Sancti Pancratij decanus, vir ſingulari eruditione & doctrina, legumque & canonum longè peritiſſimus, ad ſuas ſuorumq. delitias ſub annua excolit penſione. Hæc igitur, vt dicere cœperam, caſtrorum commutatio, & noſtri Comitis prouida cōceſſio ad hunc vſque diem iure hæreditario heroibus Waſſenariis

Caſtrum Leidenſe.

Petrus Brunus.

ſenariis perſeuerat; & perpetui omnium quæ per Rhenum importantur portitores ſunt inſtituti. Tanti ſuam Comes patriam habuit, vt & aliis omnibus poſthabitis eius gloriæ conſuluerit, & vaſallo ſuo nihil emolumenti ademerit. Porrò obfirmatis ſigillo pactis, Caſtrum illud apud Catthos, arcem Britonum dicunt, quòd ab ea directus in Britanniam erat tranſitus, mox dirui Comes iuſſit, & priſtinã apud exteros noſtra ſuſcepit Batauia dignitatem, notitiam, & honorem.

Veterum verbis, auctoritatibus & dictis facta & opera ſubiunguntur. vt qui verbis nolint credere, vel operibus ipſis credant, quibus Romani irrefragabiliter atteſtantur, Batauiam quàm maximè Hollandorum eſſe.

CAPVT VI.

OPERÆPRECIVM nunc eſſe arbitror, Reinerie virorum omnium candidiſſime, his veterum auctorum teſtimoniis & verbis, opera ipſa & facta coniungere; & Romanorum monumenta in medium adducere, quibus noſtram, atque adeò noſtram illuſtrarunt Batauiam; vt alteram nemo qui vel hominem agit cupiat inueſtigare.

gare. Quibus nimirum hac ipſa luce clarius poterit cunctis irrefragabiliter eluceſcere, Batauiam ipſam non Sicambrorum, ſed quàm maximè Hollandorum eſſe prouinciam. Videre enim mihi videor, nonnullos ea comparatos eſſe natura, vt ipſis etiam Iudæis reperiantur duriores, qui abſque prodigiis & ſignis non coluêre Deum. Accipiant itaque hi ſigna euidentiſſima, & in rem noſtram atque ſententiam venientia, quæ hodiè extant, & cernuntur, quæ quotidie compaginantur, & leguntur; vt ſi non Hiſtoricorum verbis, certè ipſis fidem adhibeant factis, & lapidibus inſculptis; per quos ipſi Romanorum Cæſares nos credere compellunt, partium Hollandiæ Batauiam eſſe. Anno igitur ſalutis noſtræ ſupra milleſimum quingenteſimo ſecundo inuenta ſunt obiter aratro humum proſcindente, prope Leidas ad iactum ſagittæ ab ipſo Rheno, vetuſtiſſima Romanorum monumenta, grandibus inſculpta ſaxis, cùm circumferentia ad quadrum & fundamentis magni palatij. Cuius ſanè muri ſenos in latitudine, ducentos in longitudine pedes habebant; & in ſingulis eius quadraturæ angulis, ſingulas opere ſphærico miræ amplitudinis turres. Inter cetera, vt breuiter curram, huius Ro-

manorum arcis ruinosa, & plurimas forsitan fide maiores reliquias (si oculi fallerentur) duo præcipui & grandes inuenti sunt lapides, qui Romanis inscripti characteribus hoc continebant:

Scriptura sculpta in primo lapide.

SEVERVS. PIVS. PERTINAX. AVG. IMP. TRIB. POT. VIII. IMP.

Hoc est, Seuerus, Pius, Pertinax Augustus Imperator, Tribunitia potestate, octauùm Imperator.

Alia scriptura.

AVG. PIVS. PONT. MAX.
P. L. SEPTIM. SEVER.
COH. XV. VOL. P. P.

Hoc est, Augustus Pius Pontifex Maximus Publius Lucius Septimius Seuerus Cohortis quintædecimæ Volusianæ, aut Volscorum.

Sculptura & scriptura secundi lapidis.

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS SEVERVS AVG. ET M. AVRELIVS. ANTONINVS. CÆS. COH. XV. VOL. ARMAMENTARIVM. VETVSTATE. CONLAPSVM. RESTITVERVNT. SVB. VAL. PVDENTE. LEG. AVG. PR. PR. CVRAN. CÆCIL. BATONIE. PRÆ.

Hoc eſt, Imperator Cæſar Lucius Septimius Seuerus Auguſtus,& Marcus Aurelius Antoninus Cæſar, cohortis quintædecimæ Volſcorum, vel Voluſianæ, Armamentarium vetuſtate conlapſum reſtituerunt. ſub Valerio Pudente Legato Auguſtali, Præfecto prætorio, curante Cæcilio Batonte præfecto.

Mirum itaque ſi non miremur tantam Romanorum erga Batauos ſocietatem, gratiam & amorem, apud quos non obſtantibus tot terrarum ſpaciis, tanto ſuum armamentarium labore opera & impenſis inſtaurant, curante Cæcilio Batonte Batauorum præfecto. Quæ quidem reparatio, ſi diligenter rem & tempus inſpicere volumus, facta eſt ſub Romano Pontifice Caliſto primo. qui omnibus Deo ſacratis clericis & ſacerdotibus continentiam indixit, circa annum Domini ducenteſimum viceſimũ primum. Primam tamen eius fundationem nuſquam adhuc legimus, neque ſupremam eius deuaſtationem; qua profectò ita ſub terris obrutum eſt, vt nemini noſtrûm antea conſtiterit quicquam ibi latuiſſe; vbi nunc tandem hæc eius arcis celeberrima Romanorum inueniuntur monimenta.

Sculptura & ſcriptura eiuſdem lapidis in hac pagina. nam habet quatuor pedes in altitudine, & ſenos in latitudine, poſitus ad introitum anterioris portæ. Vidimus; compegimus & legimus:

S. NERVAE. TRAIA. CÆS. GER. DACICO. TRIB. P. PP. CONS. V. LVCENSIVM. PRÆF. TRAIANO TRIB. PO. LVCENSIVM.

ANNOT. Hæc inſcriptio parum proba eſt, videturque omnino ex diuerſis inſcriptionibus conflata. Sed quum author ſe eam vidiſſe & compegiſſe teſtetur, intactam relinquere, quàm mutare, malui.

At forſitan ad hæc inferet Batuanus noſter, & dicet: Quid ſibi hæc omnia, ô Aureli, ad tuam Hollandorumque Batauiam? An verò quoniam in hac inſcriptione legis *Curante Cæcilio Batonte*, ad Batauos continuò referes? Minimè inquam. Abſit abſit hoc à me; nec quiſquam credat velim tam hebeti me eſſe ingenio, tamque ſcrupuloſum vt iis me cauillis occupem. Non enim in angiportu ambulamus; prætorias & conſulares ingredimur plateas, arceſque Romanas. Reſpice igitur & legito quæ ſequuntur, & quidem maximis in hanc formam ſcripta characteribus.

GENS

GENS BATAVORVM, AMICI ET FRATRES ROMANI IMPERII.

Hæc facilè inſcriptio ibi quàm maximè declarat eſſe Batauiam vbi olim ſtetit & nunc tandem noſtra ætate reperta eſt. Credo igitur te quiſquis es, tantiſ teſtibus & tantis rerum monumentis ita obrutum, confutatumque eſſe ipſa etiam veritate, vt nihil poſthac repugnare, nihil vltra quærere meritò debeas.

Epigramma tumultuarium & extemporale in eundem.

Hiſcere nũ contra perges? Non, cedere fas eſt.
Credere & his veteres quæ poſuêre patres.
Si tibi profuerint quæ ſcribimus; ito, valeq́;:
Sin minus, eſt mecum pugna gerenda. caue.
Sæuiet Aurelius, grandemq́; ardeſcet in iram vel exurg
Carmine, bile, ſtilo, Theſpiadumq́; manu.

Inuocat auxilium omnium literatorum.

Arma huc ô Muſæ, vos huc Heliconides arma
Conſerite; inq́; ſpatas perfidus hoſtis eat.

 Ferte

Ferte arma Aonides, ſi non reſipiſcere curat,
Pellite eum è caſtris, fiat aſellus iners.

Batauus ad Batuanum.

Horum acies ponenda tibi: iam iamq́, videbis
Me cataphractatum, qui pedes antè fui.
Aut cede, et noſtris tandē coniungere caſtris,
Aut metue, & fugito. Nam tibi tela paro.

Inuenta demum citra omnem controuerſiam Batauia: quanta eam habitatores amore coluerint, quantáque illuſtrarint virtute, nunc pariter audiamus.

CAPVT VI.

CORNELIVS quem Tacitum cognominant, habito iam ſine omni hæſitatione Batauiæ loco, de loci eiuſdem incolis, ſua quidem ſententia, ſed noſtris nobis loquatur verbis. Qua videlicet in hoſtes virtute, qua in amicos fide & gratia, quo denique in patriam amore fuerint, quàm pauciſſimis repetemus. Nam mores & vitæ eorum inſtituta proprium ſibi codicem poſtulant & morantur. Arcem igitur illam (cuius iam iamq́ue monimenta, & vt verius dicam, reliquias & fragmenta oſtendimus) Vitellius inferioris Germaniæ ſub Nerone

princeps gubernans, communiter & pacificè cum Batauis agebat. Claudium Ciuilem gentis primorem charum habebat ex animo; eratque viro comiter inclinatus. Præterea omnibus ciuiliter præesse, cum æqualibus cursu certare, iaculari, obequitare, venari, cunctisque gratus esse. Cuius rei gratia, suorumque precibus, Ciuilis vir sanè quàm regia stirpe, nostrasque prouocatus, filio Romani principis filiam suam dedit vxorem. ea demum ratione, vt communibus populi sui rebus ingenuè consuleretur, & pacem cum Romanis perennem haberet. Hoc Latini fœdere non parum erecti, cœperunt in terra non sua nequiter agere; genium vino, iocisque curare, colonos opprimere, incautis insidiari, aliena rapere & calumniari. Deinde, quæ sua illis natura est, studere auaritiæ, luxuque omnia fœdare; impuberes forma conspicuos, &, quæ plerisque nostratium est, procera pueritia, in naturæ dedecus ad stuprum trahere, & ingenuam iuuentutem ad delectum vocitare. His citissimè Claudius cognitis, suorumque fortunæ miserens, & ab infandi sceleris haud minimè abhorrens turpitudine, primores gentis suæ, & promptissimos quosque vulgi, quasi specie epularum, Sacrum in nemus vocitabat.

Vbi cum eos mero & lætitia incaluiſſe videt, à gloria laudeq́ue patria orſus; iniurias, raptus, & cetera ſeruitij mala enumerat: neque ſeſe iam à Romanis ſocios, vt olim, ſed tanquam vilia haberi mancipia. Inſuper inſtare propediem delectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, mariti ab vxoribus veluti ſupremùm diuidantur. Emori præſtare per virtutem, quàm hanc miſeram vitam atque inhoneſtam, vbi alienæ ſuperbiæ ludibrio ſimus, diutius ſuſtinere. Magno cum aſſenſu auditus Ciuilis, vniuerſos ſibi adigit. Miſſi ad proximos Caninefates ſunt qui conſilia ſociarent; ſtatimq́ue accitis Friſiis qui mox nauigiis ad arcem Britonum appulerant, repentè Ciuilis arma rapit; idemq́ue ceteri facere. Quid multis? Incautum Vitellij filium (nam ille, tum agebat Maguntiæ) nec de commeatu ſatis prouiſum, vt qui amicitiæ gratia nihil tale ſuſpicaretur, in caſtro (Arcem dicunt Romanorum) prope Leidas inopinata premunt obſidione, & hoſtiliter circumuallant. Eiecto poſt alterum diem ab arce, præſes nocte concubia nuncio patri Ciuilis temeritaté ſcribit; qua neque ſtaret conuentis, neque geniali thoro quicquam deferret; oratumque mittit, vt ſi ſibi ſuæq́ue poſteritati bene conſultum eſſe

cupiat

cupiat, ſine mora deſcenderet liberare filium ſuum ſtrictiſſimè obſeſſum. Nuntius in itinere Traiectum verſus à Batauis interceptus, ad Claudium reducitur; literas rogatur, & offert, omneque negotium coràm profitetur. Tum Ciuilis ad præſidis tabellionem ita refert, dicens: Ecce literas domini tui integras tibi reddimus; Vade ocyus, ne ſteteris. extremum enim Vitellij periculum ſimulque noſtrûm nunc agitur. Interea auſpicandum nobis eſt, vt qui plurimum debemus virtuti; quid etiam fortunæ ſi adſit, debeamus innoteſcat; quam nemo vnquam mortaliũ diu in poteſtate habuit. Hæc & alia huiuſcemodi vbi Claudius dixerat; poſt præſidis nuntium, & ipſe verſus Vbios & Rheni accolas mittit; orans vt ſaltem Vitellij iter & deſcenſum ſuo equitatu retardent, & tranſitu coërceant. Nam tum Colonienſibus etiam hoſtis erat. Se interim ſuo periculo in commune libertati conſulturum, ipſum ſe huius præclari facinoris caput & principem gerere; neque militarem ſine duce turbam aliud quicquam eſſe quàm corpus ſine ſpiritu. Quare ſibi inprîmis capta oportunitate conſulerent; deinde amicis in neceſſitate non deeſſent. Vnam omnium eſſe ſententiam, Romanos omnes

è Germania propellere; libertatem natura omnibus etiam mutis animantibus datam; virtutem verò proprium hominis bonum; deoſq́ue fortioribus ſemper adeſſe.

Audita eſt huiuſmodi Ciuilis oratio ab Agrippinenſibus cum omnium ſilentio & aſſenſu; tranſitumq́ue Vitellianis non permisêre. Interèa præfectus arcis Romanæ (quam tum Claudius noſter cum ſuis occupauerat) ſpe venturi patris deſtitutus, ac interim annonæ attritus inopia, ſe ſuamq́ue ſupellectilem pacto redimens, arcem Ciuili aperuit; ſicq́ue noſtris nullo ſanguine & vulneribus victoria ſtetit. Deinde confeſtim duarum cohortium hiberna proximè Oceanum irrumpunt, nomenq́ue Romanum quaquà verſum ab inſula ſua propellunt.
» Nullum etenim mare tantos concitat flu-
» ctus, quantos multitudo libertate luxurians
» habet motus. Hæc vbi Romæ audiuntur, lugêre omnes, Vitellij iniuria & libidine Batauos fratres & amicos Imperij à ſe tandem deſciuiſſe. Quare mox illum iuſſu Veſpaſiani accitum, Tiberinis immerſere vorticibus; quòd ſuæ ſtudens auaritiæ, fidiſſimos Imperij ſocios, ſua etiam petulantia Imperio abrupiſſet. Ecce tanto Claudius Ciuilis pro patria ſuccenſus eſt amore, vt ſe

vltro cum ſuis Batauis, eatenus periculo exposuerit, quatenus deteſtabile crimen vlciſcens, de medio ſuorum tolleret. tametſi omnes ſui tributorum expertes erant, viros tantum & arma Imperio miniſtrantes.

Quæ Batavi Imperio beneficia præstitere, & quæ illis viciſsim Imperium præstitit.

CAPVT VIII.

GAVDE nunc igitur in ſinu ô felix Batauia, quæ tales produxiſti viros quibus Romanum haud minimè ſuſtentabatur Imperium; & qui rurſum in multis decorati ſunt ab Imperio. Tanti enim ab Impp. priſcæ ætatis habiti ſunt, vt ſine illis nullum extra vrbem armigeri Martis ſubire tentauerint periculum. Hi ſunt quippe Batavi, qui ablatam Neroni Italiam reſtituêre. hi ſunt qui Veſpaſiano diu deliberanti, amicitiæ gratia Imperium adegêre. Hi ſunt denique Batavi, qui Heduos iuxta Ararim fluuium & Auernos populum Aquitaniæ inſtructiſſimo equite protriuêre. cum quibus olim ne ipſe quidem Iulius congredi audebat; quòd aquis vndique ſepirentur, & innumera gauderent populi multitudine. Frequēter enim in Cæſarem circiter ducenta millia pugnatorum

torum eduxerunt. At Bataui milites imperterriti & equites, præcipuo natandi ſtudio edocti, arma equoſque retinentes, integris turmis nouerant flumina perrumpere, & ab inſperato hoſtibus imminere. Per hos præterea C. Caligula & Claudius Impp. Britanniam tributariam effecerunt. Per hos Galba, Ottho & Vitellius ſacri Imperij incubatores profligati & repulſi. Per hos denique Lingones in prouincia Lugdunenſi, quos Vitellij motus turbauerat, in Imperatorum officio ſunt retenti. Tam enim formidabile cunctis Batauorum erat nomen, vt grande viderentur momentum ſociis, aut (prout inclinaſſent) aduerſis; quod & Martialis poëta, & Domitiani culinarius teſtatur his verbis, dicens:

Sum figuli luſus, rufi perſona Bataui,
*Quæ tu derides, hæc timet ora * Pater.*

* *Domitianus.*

Hæc Bataui, vt quàm pauciſſimis plurima præteream, Imperio præſtitere. Nec mentiar, ſi dicere velim, & congruis teſtibus aſſeuerare, nunquam per orbem, tantum terrarum ſub Regibus ipſis vſque ad Tarquinij Superbi expulſionem Romano adauctum eſſe Imperio; quantum illi, victricibus armis, Batauo adiecêre. Neque enim omnes ille veterum cruentæ victoriæ, & tantis

emptæ

emptæ calamitatibus, per ducentos fermè & quadraginta quatuor annos, tantum dilatare potuerunt Imperium, quantum illud ſuo tempore Batavi extendêre. Sed dices; Quid rogo pro his omnibus præſtitit Batauis Imperium? Plurimum, inquio, per omnem modum. Inprimis tanto eos Romani honore & gloria, amore & beneuolentia (quibus neque melius neque amplius in natura mortalium eſt) & quidem quàm officioſiſſimè proſequuti ſunt; vt illos nullo modo à ſe diuelli permiſerint. Cum enim Fabius Valens præfectus Auguſtalis Batauos ab exercitu Romanorum diuidere deſtinaſſet; quòd paulò iactantius garrirent, omnem belli fortunam in ipſorum manibus ſitam; quodq́ue ſimul ex petulantia (vt plerunque fit) perfidiam ſuſpectabat: mox mœrêre ſocij Romani, fremere Legiones, orbari ſe fortiſſimorum virorum auxilio. Veteres illos tot bellorum victores, diuq́ue exercitos, poſtquam in conſpectu ſit hoſtis, veluti ex acie abduci; clamitantes Batauos Imperij ſanitatem, ſuſtentaculum, robur & columen. neque ideò abrumpendos, vt corpori validiſſimos artus. Ceterùm tanta Romani Batauos fide & gratia donauerunt, vt ſuum inter eos erexerint armamentarium; in re-

bellium

bellium terrorem; & post plurima annorum curricula, illud vetustate conlapsum ad perpetuam mutui amoris memoriam instàurauerint. Quid de præsidiis dicam, quæ in littore maris, ad tuendam sibi Batauiam ab incursu Barbarorum, olim posuerunt? Quid referam de aggeribus & collibus, quos tum in nostræ regionis fronte, cõtra maris æstum; tum in tergo aduersus Rheni excursum plurimis laboribus & impensis construxerunt? Schola. Quid denique loquar de Latinarum Schola literarum, quam ibidem ad Rhenum haud procul à castro (quod arcem dicimus Romanorum) aperuerunt? Videntes enim Batauinam iuuentutem procera pueritia, acrique ingenio, si studium non deesset: linguam eorum suapte natura exsertam, vocalem, expeditam, & ad omnia habilem idiomata, & cui extremæ non excidunt tenuiter syllabæ; nec vox faucibus auditur, sed plano resonat pectore; sermoque profertur expressior: non potuêre committere quin Romano eos instruerent eloquio, quorum industriam & linguam, suâ tum eruditam, sibi adhuc vsui fore sperabant. Nam quoniam Batauia portuosa est, & mare ei apertum, quo ad omnes facillimâ nauigatione peruenias nationes: credebant Romani; in nullo

sibi

ſibi vtilius conſultum iri, quàm vt Batauorum pueros bonas artes omnemq́ue ciuilitatem edocerent; vt vtriuſque linguæ ſuffragio faciliùs ad ſubiugandas ignotæ ſibi linguæ nationes perrumperent; & Batauos eorundem iuuenum parentes, ea ſpecie in officio acriùs retinerent, quorum filiis tantam impendere curam videbantur. Tota nanque Romanorum ſpes & fiducia totius Germaniæ in fide conſeruandæ, à ſolis tum viſa eſt Batauis propendere; qui iam diu Germanorum bellis erant exerciti. ne ſi illi forſitan ab Imperio deſciſcerent; reliquæ Teutonum, imò & Galliarum nationes mox ſequerentur. Nec multum abfuit, ſi non frequenter cum illis Romani principes diſſimulaſſent. Propterea enim, & quidem quàm maximè Iulius Ciuilis præpotens inter Batauos periculo exemptus eſt; vt non cum Pompeio Belgicæ procuratore, & Iulio Burduno Germanicæ claſſis præfecto, morte abriperetur. Cauſam rogas? Ne eius ſupplicio, (inquit Tacitus) gens ferox Batauorum à Romanis alienaretur. Tam formidata Romanis Batauorum virtus, tamq́ue accepta fuit eorum fides & conſtantia.

Hactenus ex reconditiſſimis Veterum archiuis, verè de vera Batauorum regione,

potentia,

potentia, ſocietate & gratia cum Imperio, ſatis dixerimus. Reliquum eſt, vt nunc de noſtræ inſularis Batauiæ felicitate, quæ inter duo Rheni brachia ſita eſt, perpauca dicamus. Hæc gemina Rheni oſtia Plinius Helinum vocat & Fleuum. Illud prope Walachriam, extremam Rheni & Salandiæ inſulam, Oceanum petit. Iſtud verò circa Herlingum celebrem Friſiorum portum, & proximè Scellingiam in mare præcipitatur.

De inſularis Batauiæ felicitate, cultu, delitiis & commerciis, vide finem libri ſecundi. in quem locum Aloyſij Marliani elegantiſsima ea de re Epiſtola conſultò reiecta eſt.

CORNE-

CORNELII AVRELII
DE SITV ET LAVDIBVS BATAVIÆ
LIBER SECVNDVS.

Reynerio Snoyo Geduano, viro doctißimo & Medicinæ profeßori,

CORN. AVRELIVS S.

OPTATISSIMA nobis eſt, mi Reineri, virorum omnium candidiſſime, tuæ flagrantiſſimæ voluntatis inſtitutio; qua pridem animo deſtinaſti, mutua Epiſtolarum viciſſitudine, quòd corpore ſeparamur, in literario mecum ſtadio velitari. Conditionem fateor pro mea virili, & quidem amicè fideliterque admitto. At caue tu interea, amicorum ſinceriſſime, ne contra te Carneadem prouocaſſe doleas; dum (quod forſitan quàm fieri poterit breuiſſimè) tuarum quæſtionum nodos cupis diſſolui; multo ille ocyter longiore quàm æquum eſt oratione, ex ea quam ei facilè tribuis dicendi copia tuas aures defatiget. Nec te Daretis qui-

dem ac Entelli oblitum esse velim, barbatique Hieronymi dicentis: Bos lassus fortiter figit pedem. Caue itaque tibi ne dum pressius aliquando humi vestigia fixerim, tuas dolenter obtriuero plantas. Verùm hæc interim more nostro familiariter iocati sumus. Tuæ enim charitati morem gerere, quoad eius per me fieri potest, gratissimum habeo. Veruntamen in his quæ flagitas non me agogum & ducem; sed socium & comitem lubens offero, polliceor & spondeo. Cùm igitur intelligam te magis ex aliorum ingenio, quàm proprio (vt qui in tuis elaboratissimis Batauorum Comitum & Pontificum historiis ne in minimo quidem à me dissentias) hæc ipsa dubitando proponere: haud molestum nobis fuerit, quantumlibet dabitur otij (nam diurni cogimur ex religione laboris pensum reddere) succisiua tempora tibi & amicis impartiri. Igitur, quoniam, teste Philosopho, dubitare in singulis non erit inutile; & nunquam sine disceptatione res dubias credimus elucescere; ad indagandæ veritatis prælia tecum accingimur. quam nimirum, si quid Aristoteli deferimus, sine disputatione quærentes, haud immeritò comparabimus viris viam qua eant ignorantibus. Accedit & his

verus

verus fidelisque testis Hieronymus, ita contra Pelagianos scribens; Socraticorum schola, inquit, consueuerat omnia adducere quæ dici possent ex vtraque parte; vt magis perspicua fieret veritas. Sed & Sacri nobis Canones in his non minimè suffragantur; vbi legimus: Veritas sæpius exagitata magis splendescit in lucem. Sicut enim in aquæ cyatho si guttam olei coniectam multum exagites, plurimos generat oculos: ita etiam variis quælibet res discussa altercationibus; oculatiorem ipsam efficit veritatem. Quapropter Scholasticis permittitur quandoque ad ardentissimam vsque bilem disputando contendere; vt vel ita rei veritas clarius elucescat. Sed iam in campum expedienda est acies. En acinace accingimur, septi armis, galeaque obtecti, hastam in agrum coniecimus. Contortis vibranda est oratio iaculis. vt quacunque nudus fuerit hostis, feriatur. Igitur vt iam tandem stadium ingrediar; nihil ambiguitatis de Batauia nostra tibi relictum esse, sed omnifariam te nostris astipulari sententiis scribis. Porrò de Betua seu Batua, quam tu auctore Tacito Bethasiam credis; nonnihil à me dissentire videris. Amo in te, vt verum fatear, hanc incredibilem atque adeò accuratam

historicæ veritatis indaginem, & cumulatissimis vſquequaque eam extollere contendo præconiis; qua profecto non tuos modò labores, verumetiam mea ſtudia ab omnibus doctis & quidem beneuolis commendatum iri procuras. Hæc eſt nimirum veritas quam tota Philoſophorum academia quærit; quam præclara Theologorum ſchola inuenit; quam denique ſancta religio plenariè, atque adeò vna poſſidet. Morem itaque geram tuo, mi Reyneri, deſiderio; modò tu viciſſim memineris duplicato me fœnore remunerandum. Sed quò id facilius poſſis, imò vt voluptuoſius, & quidem ſine labore atque diſpendio velis; nulla re alia opus erit, quàm vt immortale hiſtoriarum tuarum opus in lucem edas, & noſtræ paruitatis opuſcula, quæ tenui confecta ſunt Minerua, ſed tuo amori ingenuè dicata, ſine faſtidio lectites; & in mutuæ charitatis argumentum ſine fine lecturias. Itaque vt ad rem nobis propoſitam demum pertingamus; breuiter dicimus; Neminem Latinorum qui Germaniæ deſcribunt hiſtorias, de Betua, aut (ſi qui malint) Batua feciſſe mentionem. Quapropter quæ olim de hac regione legimus, fideliter in medium proferemus. Cùm igitur antè duo luſtra

gemi-

geminasque messes Parrisios reformationis gratia peteremus, Parlamentæa acciti auctoritate, & patrum præcepto emissi; intrauimus tandem obiter haud ignobile in Hannonia cœnobium monachorum. vbi mox ceteris comitum meorum sese reficientibus, solus bibliothecam loci ab armario admissus conscendens; inueni librum quendam pulueribus obsitum, & antiquissimo perscriptum charactere, qui omnes Germaniæ Belgarumque historias continebat. In hoc quæ nunc de Betua, deque Bethasia, & nostra denique Batauia scripturus sum legi & collegi. Nam ibidem ferè biduo propter aëris inclementiam hospitati sumus. At de Betua primùm quid hîc legerim tibi literis mandare curabo. Igitur Agrippinensium Vbiorumque ecclesia, suo ineuitabili fato priuata pastore; cùm iam circumquaque Arriana pestis immineret, prouisum est Synodali Episcoporum Galliæ & Germaniæ concilio (cui tum maximè Martinus Turonensis præsidebat) vt Seuerinum, seuerum hæreticorum in Aquitania oppugnatorem eidem præficerent. Qui patrum decreta humiliter suscipiens, relicta protinus Burdegala Coloniam petit, vt munus sibi ab Episcopis iniunctum sagaciter

exequatur. Hunc non ita longo pòſt tempore, ſuorum quidam ex Aquitanica regione proceres ſunt conſequuti. Quibus vt apud ſe commanendi locum prouideret; orat Seuerinus Brabonem Caroli ſeptimi filium, Pepiniq́ue primi Brabantiæ Ducis auum, qui tum Gelriæ & Hasbaniæ præſidebat, vt ſuis cognatis ſedem alicubi ordinet. Qui, præſulis charitate deuictus, & gratia; inſulam Rheni in Gelria eis conceſſit, & ipſe in Landeno ſibi manſionem ſtatuit. Hi itaque proceres cùm terram ſibi à Brabone conceſſam viderent eſſe campeſtrem & planam, facileq́ue meabilem, Betuam ex ſitu loci vocitarunt. Betere enim veteres, benè & ſine moleſtia ire interpretantur. quemadmodum etiam vbi in regionibus intra Alpes & monticulos, terra occurrit plana & campeſtris, eam continuo Campaniam appellamus. Ita in diuinis reperitur ſcripturis, cùm Martyrum memoriæ recenſentur, Campania Galliæ, vbi Rhemorum ciuitas eſt, quæ Francorum reges ſacro initiat chriſmate; & Campania Italiæ quæ nunc Terra laboris dicitur: quod hæc quondam loca, circumiacentium comparatione, non montoſa, ſed æqualia & greſſu facilia, paſcendisq́ue pecoribus apta eſſe cogno-

Brabo.

Betua appellatio vnde fluxerit.

Campania.

cognoſcuntur. Quocirca multo omnium facillimè poſſumus colligere, nihil de Betua Romanos olim ſcriptores meminiſſe; quæ id ſibi nominis tum primum accepit, cùm Theodoſius minor rerum potiretur. Deinde àb ea tempeſtate, & Werenfridi temporibus, qui Catholicæ fidei radiis eam primus illuſtrauit, in hunc vſque diem apud nos idem perſeuerat nomen. Nihil tamen hæc Sicambrorum portio quantula eſt, cum Bethaſia, neque noſtra cum Batauia commune habet. Et quoniam horum procerum (quos Sancti Seuerini cognatos memorauimus) alij ſupernè, alij infernè morabantur: vno ſub nomine Betuam ſuperiorem & inferiorem diſtinguebant. Hanc in poſſeſſionem longo pòſt tempore tanquam hæreditaria ſucceſſione Walgerus princeps, & ipſe paterno genere Aquitanicus, cùm Terſterbādiæ comitatu, prope Tilam commorans acceperat; priuſquam frater ſuus iunior Theodericus, à Carolo Caluo Francorum rege, poſt Danorum incurſionem, Batauia, nunc Hollandia, donaretur. Hæc de Betua interim mi Reyneri tibi ſufficere credimus.

PORRO de Bethaſia, quæ priore libro Batauiæ gloriam tuentes ſcripſimus,

tu rariſſima habeto omnia; quoniam eodem ex fonte libroque memorato ea noſtris tibi verbis accuratè ſatis expreſſimus. Hæc enim Bethaſia Moſanorum eſt regio; cuius, vt ipſe noſti, meminit frequenter Tacitus. Hîc milites Romani ſuas ſtationes & hyberna agebant; quòd natio illa quaſi medius Germaniæ Galliæque ſinus videbatur; vt eò facilius Auſtraſiorum & Lingonum regna, quæ nunc Lotharingos & Burgundiones complectuntur, in fide & officio retinerent. Hîc præterea, ne quid Imperiali deeſſet induſtriæ & commodo, Octauianus Imperator ſemper Auguſtus in honorem patris ſui, Octauiam vrbem haud procul à mari condidit; propter argenti fodinas in monte Voſagò, ſaliſque fontes candidiſſimi. At mirum dictu, vbi tum mare propius affluebat; ibi nunc dum vorat & reuomit dira charybdis aquas, ampliſſimam plurimis paſſuum millibus continentem relinquit. vnde & nos verſus Septentrionem ſuis vorticibus acrius inuadit: tantaque facta eſt ab ea ætate vſque in præſens, locorum & fluminum, morumque & hominum apud Germanos, Belgas & Batauos immutatio, vt noua prope indigeant hiſtoria. Hactenus de Bethaſia. Porrò de noſtra Batauia ſatis

Bethaſia.

Octauia vrbs.

ſuper-

ſuperq́ue in priore libro commentatum eſſe arbitror; vbi tamen (quod maximè dictum oportuit) præteriiſſe me recolo. Dum enim omnem atque adeò vnam in Bethauia deſcribenda intorqueo mentem; alterum Rheni curſum, (vt vel gemina eius brachia non prætermittam) quo ipſe in Fleuum tendit, non deſcripſi. Igitur quemadmodum, priuſquam Leidas ciuitatem Batauorum longè omnium ædificiis & moribus ornatiſſimam Rhenus ingreditur, bicornis eſt: ita gemino iuxta gurgite extra præfatam vrbem, relicto iam rure Lopſeno, prope ſui nominis Burgum, vbi nunc regalis ſacrarum virginũ eſt abbatia, ſeſe diſpartit. Altero, quò per vtroſque Catthos Oceanum petit; altero, quo Caninefates Friſiosq́ue interluens, tandem propter Sancti Athelbarti regale monaſterium; ſupraq́. caſtrum, quod Rheni domum vetuſtas appellat, grandi ſinu in Fleuum vſque decurrit. In vtraque Rheni huius ripa, ab eo fermè loco, quo Catthos Rhenanos deſerens, verſus Subſolanum in præfatum vſque tendit procurſum, plurima olim viſebantur caſtella, villæ, pagiq́ue populoſi, domus voluptariæ, quas à volucrum circumſtrepentium garritu Auium concentus vocabant. hîc nemorenſes

Leida.

Rinichem.

Voghellesanck.

renſes horti, delitiarumque monticuli, ſaltus innoxij, & omni ferarum genere offerti, fertiles agri & paluſtres, omnibus aucupiis, & leporum cuniculorumque venationibus aptiſſimi. Hîc lacus piſcoſi, & torrentes refrigeratorij; ita vt alteram terreſtrem non deſideres paradiſum. Hîc domus illa ſtabat tributaria, quam Danorum rex ſubactis ſibi Friſiis ibidem erexerat; in qua regalis quæſtor cenſum quotannis ad iactum ærei ſcuti exigebat. de qua Grammaticus Saxo miranda ponit in Hiſtoria ſua, quam De Geſtis Danorum accuratiſſimè edidit. Poſt hanc, lucus ſequebatur Baccho dicatus; vndique vitibus vlmoque conſitus. Eius loci incolæ, Bacchiades olim, nunc Herlemij vocitantur. gens dura, ſed æqui tenax; vbi adhuc noſtra tempeſtate, quum noua erigendarum ædium fundamenta effodiuntur; certiſſimè conſtat, ad humani penè femoris ſpiſſitudinem veterum radices vitium inueniri. His præterea prætoria accedit domus, & principale ciuilium cauſarum conſiſtorium. quod tandem Wilhelmus Romanorum rex deſignatus, & Comes noſter, in Hagam tranſtulit; erecto ibidem mira magnitudine & Imperiali quodam ſplendore palatio; in quo de patriæ cauſis & negotiis tracta-

Saxo Grãmaticus.

Bakeneſſers in Haerlem.

Curia Hollãdiæ Harlemo Hagam tranſlata.

tractaretur; cuius laquearia & omnia tignorum ligna (mirabile viſu) neque caries aut putrilago corrodere, neque aranea ſuis fœdare telis cernitur. Huic in deſcenſu plurimæ adiacebant arces, domusque ſenatoriæ; quarum vel prima fuit Baronum de Lata virga; qui legitimam à primis Hollandiæ Comitibus progeniem ac ſtemmata ducunt; deinde dominorum de Velleſona & Beuereuico; militum de Hemerca vel Suthera; de Gaſtrico; de Limba; de Polanio; de Polenburgo, deque aliis plerisque (modò nobis ſine nominibus) caſtellis & mœnianis; quæ iam partim vetuſtas, partim edax flamma conſumpſit. Poſtremo Rhenus exinde progrediens, & prope Alcmariam reflexo curſu, Veronam verſus (olim ciuitatem Friſiorum maximam; ſed à Batauorum Comite ſolo potenter æquatam) ad Eurum vſque grandi lacu procurrit. Tandem circa arcem domumque ſuo illuſtrem nomine, & vetuſtiſſimorum dominorũ De Egmunda monimentum (qui de ipſo Rathbodo Friſonum rege trahunt originem) tutiſſimum aperiebat nauibus portum, quæ de mari appulſæ Batauos & Rhenanos ſuis cum mercibus adire cupiebant. In eum portum, primo Iuſtiniani Imperatoris anno, noſtræque ſalutis

Brederode.

Illuſtres familiæ Hollandiæ.

Alcmari

Verona.

Rinech

Egmond. norum regia ſtirps

ſalutis DCLXXXVII; Sanctus Wilfridus Lindisfarenſis Epiſcopus Romam iturus, flante Fauonio appulſus eſt; qui ab Aldegillo Friſiorum rege, patre Rathbodi, & omni populo honorificè receptus; primus in Friſia Chriſtum per hyemem totam prædicauit, & complures fonte abluit ſalutari. In hunc etiam, Anno DCXC; miſſus à S. Egberto Eboracenſi Archiepiſcopo Willebrordus; regnante in Anglia Catholico rege Alfrido, & præſule Coloniæ Alderoino, cum vndecim verbi Dei cooperatoribus, vt Friſiam conuerteret, appulit. Ab hoc denique portu Rhenus ampliore procurſu Herlingum pertranſiens, Fleuum vſq. Sceldingam ſancti Brandarij inſulam attingit. Ecce dum aliud ab Helino Rheni brachium (quod Fleuum dicunt) quærimus; forſitan opinione longius per varia terrarum ſpatia euagati ſumus. At nunc vel tandem ad propoſitas recurrat oratio quæſtiones.

NVPER igitur dum cœnobitæ & amico erroris præcipitium adimere cupimus; nonnullis & ipſi videmur erraſſe. Scripſimus enim (nec inficias ire volumus) noſtram ibi Batauiam incipere, non vbi Walis incipit, ſed potius vbi deſinit; aut certè vbi nomen ſuum perdit; id eſt, prope arcem quam noſtra

ſtra ætas Lodeſtenum vocat, haud longè ab oppido Goriceno. Et vt audentius aliquid, ſed non temerè efferamus; dum veluti ſub Dædalæo quodam typo noſtram Batauiam deſcribere, omnemq́ue prorſus ambiguitatem explodere cupimus; tandem apertiſſimè profeſſi ſumus, non ibi noſtram initium ſumere Batauiam vbi Moſa (manufacto brachiolo aluei quo Romanis breuior è Bethaſia in Betuam & Nouiomagum Imperiale præſidium tranſitus eſſet) ipſum Walim influit; ſed vbi Walim Moſa excipit. At iſta mihi planè proferenti ſubſtomachantur forſitan viri haud vulgariter eruditi; quod Auguſto & Cæſari auſim contrauenire. Atqui Aurelius concertet Iulio? Ille (vt fortè lectitant) ibi dicit Batauiam incipere, vbi à Wali Moſa recipitur. Ego autem è regione; ibi noſtram profiteor Batauiam habere principium, vbi Walim Moſa excipit. Nam (vt verum fatear) plus equidem fidei noſtris adhibeo oculis, quàm Iulij Commentariis. Quis enim non videat iuxta Goricum (vbi noſtræ Batauiæ caput eſt) Walim à Moſa excipi; ſed minimè à Wali Moſam? quod & ipſe rerum vſus & natura nos docet. Omnis enim fluuius ſupernè deſcendens, ab eo qui infernè fluit, donec mare intrat,

Lodeſteyn

ritè

ritè excipitur. Quod ſi conuertere volueris, plurimum deſipies, & naturæ genium propè læſeris. Vtcunque tamen eſt; ego hanc ſcopuloſam cauillationem pili faciam, modò noſtram monſtrauero ibi incipere Batauiam, vbi Walis prope Goricum ſe Moſæ commiſcet; donec ſimul vel in Helinum vſque, quo Rhenus brachio multas complectitur inſulas, perpetuo meatu decurrant. Atque vtinam reſcire dignentur viri plurima lectione eruditi, ipſum in Commentariis Cæſarem, non vbique eſſe Cæſarem; hoc eſt, non vbique loqui vt Cæſarem. Plurimi enim eius Commentarij, qui olim marginibus à diuerſis inſcripti fuerant; nunc librariorum inſcitia, aut temeritate, in textum Cæſaris coaluerunt; ita vt plurima videamus Iulij Capitolini, aliorumque complurium commentatorum Iulio Cæſari falſiſſimè adſcribi. Porrò in vetuſtiſſimo codice Cæſaris qui in monaſterio regularium (quod olim Caſtrum Nantonis dicebatur) apud Puteolos & Aurelianum, qui ante mille & quinquaginta annos à Leone primo Romanorum Pontifice, cùm in minoribus ageret, ſcriptus perhibetur; ſic equidem ipſe legi; *A Moſa Walis receptus inſulam efficit Batauorum*; vbi per erroneam literarum tranſ-

transpositioné modò legimus; *Mosa à Wali receptus insulā efficit Batauorum*. Hoc etiam inter receptissimos haud contemnendi testantur auctores, qui de Rheno celeberrimo Germaniæ fluuio ita scribunt; Rhenus multis, inquiunt, assumptis amnibus, Mæno scilicet, Limago, Mosella, Mosa, aliisque, in Germanicum Oceanum duobus effunditur ostiis, pluribus factis insulis; quarum aliæ à Frisiis, aliæ à Sicambris, aliæ à Batauis, hodie Hollandis, incoluntur. quorum omnium nobilissimam Plinius attestatur insulam Britannis oppositam. Quam nimirum Batauorum insulam, Cæsar, inquiunt, in Commentariis, Mosam fluuium accepta Rheni parte, quæ Walis appellatur, efficere dicit. Hæc eadem cum plerisque aliis in rem hanc atque sententiam transeuntibus priore libro attulimus. Nec facilè quouis modo ab ea deflecti valeo; quam & oculi nostri probabiliorem nobis faciunt; & castigatiores Cæsaris Commentarij veriorem approbant & defendunt. At de his hactenus. Nunc ad postremam eundum est quæstionem.

SVNT etiam nonnulli quibus nostra Batauia longè videtur angustior quàm vt Romanis tanta multitudine militare potuisset;

idcoque

ideoq. ei Betuam tanquam ſuperiorem corrupto paululum nomine Batauiam adiungi oportere. Verumenimuerò hæc mihi narratio viſa eſt quaſi aquilæ iuuentus, quam nemo facilè comprehendit. At qui vel Thraſonis habet ſalem, hanc facilè ſoluerit quæſtionem; adeò digna res eſt vbi neruos intendam meos. O me ſcitum hominem, ſi vel homines prorſum ex ſtultis inſanos fecero; aut potius ita me comparem vt ſciolorum aculeos prudens perpetiar. qui, ſi veterum ſcriptores rerum oculatius inſpicere velint; inuenient proculdubio Batauos non numero ſed humero; non millibus, ſed viribus, non anulo ſed animo, non multitudine ſed virtute, non ſtrato ſchemate ſed ſtratogemate vbique gentium pro Romano certaſſe imperio. Cuius rei gratia quoties militum delectus apud principes Romanos fieret, Galliq́ue & Germani ex nomine, ſub certo citarentur ſalario; ſolis Batauis gloria & victoria ex virtute promittebatur. Hi enim duplici remunerabantur ſtipendio; & propter ſingulare, quo ceteris præſtabant, robur, ſpeciale præ aliis donatiuum, quantumq́ue volebant itineris & certaminis precium capiebant. Hos præterea C. Caligula electiſſimos ſui corporis habuit cuſtodes

& ſtatio-

& ſtationarios; plus fidei noſtris quàm ſuis deferens. Cui etiam (quum in Britanniam tendere ſtatuiſſet) conſuluêre ſui, vt Batauorum ante omnia numerum, & maximè equitum inſtauraret. Tanta quippe Romani Batauos æſtimabant fide, conſtantia & virtute; vt ſine illis nunquam auſpicari præſumpſerint bellum, neque vllam ſperare victoriam. His enim victoribus Hieroſolyma ſub Veſpaſiano eſt exciſa; Italia Romanis reddita, Germania in fide & officio retenta; Anglia denique (quam ne ipſe quidem Iulius euincere potuit) armipotenter eſt Imperio ſubiugata. Quæ profectò omnia Bataui non populi multitudine, ſed animi virtute atque altitudine, audaciq; ferocia tanquam primipilares & Reipublicæ propugnatores perpetrarunt. Verùm vbi hæc virtus & audacia (vt plerunque fieri ſolet) inſolentiam Batauis augere cœpit: metuens Ordeonius Romani ductor exercitus ex iactantia ſeditionem inter legionarios cohorteſque poſſe ſuboriri; aut certè iam iamque apud Auguſtam Taurinorum exortam volens reprimere; decreuit Batauos, quos tum belli fortuna petulantiores effecerat, in Britanniam, vnde à Nerone exciti erant, ocyus remitti. At ille mox pœnitentia ductus, &

dissuadentibus iis qui paulò antè suaserant; quòd interim viderent Batauorum cohortes vnà tendere ob veterem aduersus quartadecimanos discordiam; inferioremque Germaniam (vt Ciuili iungerentur) expetere: scripsit Herennio Gallo legionis primæ legato, qui tum Bonnam obtinebat, vt Batauos transitu arceret; sese cum exercitu sequuturum, tergisq; eorum acriter hæsurum. Bataui igitur dum castris Bonnensibus propinquarent, præmisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent: nullum sibi bellum aduersus Romanos esse, pro quibus toties bellassent. Longa duntaxat atque irrita militia fessis, patriæ & otij cupidinem esse. Si nemo obsisteret, innoxium fore iter. Sin minus, ferro viam se facturos. At principium interno simul externoque bello parantibus fatis, Herennius superbia elatus, eis cum suis armatus hostiliter congredi parat. Interea Bataui ordinata acie in vnum veluti apes globum confluentes, hostem constanter excipere, admissis equis haud segniter concurrere, & collatis signis Bonnensium aciem conturbare, constringere, persequi, profligare, occidere, magnamque stragem facere: ita vt etiam fossata Bonnæ corporibus mortuorum opplerentur; qui

metu

metu perſequentium Batauorum ſe ſponte immerſerant, quòd portis recipi præ multitudine non potuêre. Tantam tamq́ue memorabilem multorum millium ſtragem, quos Herennius Gallus eduxerat, tribus circiter millibus Bataui confecere. Hæc dicimus, vt omnibus ſcrupuloſis innoteſcat, noſtrates non millium pluralitate, ſed militum alacritate, induſtria & virtute congredi ſolere. Quapropter nemo omnium Betuam quaſi infracto nomine Batauiam ſuperiorem, noſtræ pergat addere Batauiæ; vt vel exinde maiore gaudeat numero pugnatorum; quæ nunquam Betuanos, ſed longè viciniores ſibi Caninefates & Friſios, ſuæ frequenter adſciſcere ſolebat militiæ. quorum dux Brenno vir magnæ audaciæ, & claritate natalium conſpicua, Ciuili ſe iungens, olim Romanorum caſtra diripuit, lixaſq́ue eorum & negotiatores inuaſit, duarumq́ue cohortiũ hiberna proximo Oceano irrupit. Quin potius ſæpiſſimè legimus noſtrates magis Britannica inuocaſſe auxilia, quàm Betuana. Sed nec opus quidem erat. Nónne certiſſimò conſtat Comites noſtros è ſola Batauia noſtra, & minore Friſia (nunc ſimul Hollandiam ferunt) centena expeditorum millia in hoſtem ſæpius eduxiſſe? Nihil igi-

tur vnquam Batauis cum Betuanis ſiue Sicambris commercij aut præſidij fuit. quos magis Gallis aduerſus Cæſarem, quàm noſtratibus ſuppetias miſiſſe legimus; & propterea Iulium in eos mouiſſe; vt Romani nominis metu ac terrore quietos redderet Germanos. Sed quum illi ad primum nuntium in ſyluas ſe occulerent, Cæſarem accenſis eorum agris ad Vbios ſe retuliſſe. Tradit præterea Strabo, Sicambros Rheni accolas initia belli factitaſſe; quod à pleriſque Germaniæ populis aduerſum Druſum Liuiæ Auguſtæ filium duce Molone Sicambro geſtum eſt. Ex his & horum ſimilibus pro confeſſo breuiter colligi poteſt, Gelros (ſiue Betuanos, ſiue Sicambros dixeris) ſemper ad hunc vſque diem Romanis infeſtos, & Gallis ſemper fuiſſe obnoxios; ſed nobis quàm maximè aduerſantes.

Habes vel tandem mi Reyneri, omnium quos antehac vidimus candidiſſime, & præter ſummam Medicæ artis notionem, haud vulgariter, & non ſine plurimorum ſtupore in humanitatis ſtudiis erudite: habes, inquam, hîc verum noſtræ Batauiæ initium ibi proculdubio conſiſtere, vbi Moſam non Walis, ſed vbi Walim Moſa prope Goricum excipit. Habes præterea abundè oſten-

ſum

ſum Betuæ nomen recentioris eſſe ætatis; cuius nemo veterum Romanorum meminit, & quæ longè à Bethaſia diſcrepet, quam ſæpius vetuſti ſcriptores memorant. Habes poſtremò noſtram Batauiam minimè contractiorem eſſe quàm vt Romani Principes eam tanta fuerint dignati veneratione, ſuoque ſatellitio & mutua fraternitate, quæ vtique omnium inſularum Rheni facilè nobiliſſima, mittebat Imperio viros etſi impari forſan numero, virtute tamen & fide omnium aliarum gentium præſtantiſſimos. Verùm vnde & quando hæc Romanorum & Batauorum charitas & mutui amoris perpetuum fœdus originem habuerit; & vt longè ante Cæſaris tempora coaluerit; aliâs apertiùs *referemus.

> * *In III. cap. libri quo De gloria & miseria septem artium liberalium agit, & Theologiã omnium facilè principem statuit.*

De inſularis noſtræ Batauiæ felicitate, cultu, deliciis & commerciis; quibus (veluti quoddam Orbis emporium) omnibus notiſsima eſt.

DE inſulæ Batauinæ cultu, felicitate & commerciis loquuturus; quoniam proprio laus ſordet in ore; nec quiſquam ſui ſuorumque teſtis legitimus perhibetur, in medium adducam virum mira ingenij dexteritate præditum, patria Mediolanenſem,

arte Medicum, nomine Aloysium Marlianum. Is pro confesso Batauiam asserens Hollandiam; in quadam Epistola D. Hieronymo Buslidiano, Arriensi præposito elegantissimè scripta, mihique per nostrum Martinum Dorpium Theologum, virum omnium qui in humanis agunt longè candidissimum & iuxtà eruditissimum pridem transmissa, Batauiæ nostræ præconia accuratissimè decantat. cuius Epistolæ vtpote lectu dignissimæ ne fragmentum aliquod Lectoribus obiiciam, totum exemplar adscribam.

Aloysius Marlianus D. Hieronymo Buslidiano Arriensi præposito Salutem.

RECTE feceris, mi Buslidiane, si meam solitudinem & raram cum amicis cœnandi consuetudinem in bonam accipies partem; naturæque id meæ dederis aut fortunæ. Naturæ, quæ vsque ab incunabulis ita me instituit, vt studiis potissimùm delecter meis, neque maiorem vllam iacturam putem quàm temporis: Fortunæ, quæ me adeò per vltima quæque exercuit, vt tandem satis latêre mihi non videar, si etiam intra me ipsum latuero. Contineo igitur me apud me, & mihi viuo, cum veteribusque

amicis,

amicis, hoc est cum libris, quotidie magis in gratiam redeo; ex quibus non mediocrem fructum percipio, quum præteritæ fortunæ solamen, præsentis consilium, & futuræ remedium libri afferant, doceantq; non magis me lætæ nunc fortunæ credere, quàm docuerunt aduersam æquo animo ferre. His studiis, his amicis delector, mi Buslidiane, qui me apud te minimè ambitiosè excusant. Caue autem posthac ea vti mecum ironia, dum exoletas & immundas cœnas vestras narras. Iamdudum profectò ad Rhenum & Mosam Syrus Orontes decurrit; tantaque facta est ciuitatum, hominum & morum immutatio apud Germanos, Belgas & Batauos, vt noua historia indigeant. Quo fit, vt cùm hæc mecum repeto, & cum præteritis præsentia confero, adducar Astronomis credere, Æthiopiam apud vos quandoque futuram. Quò enim prisci illi mores Germani & Belgæ? quò ardua & tetrica illa virtus, quæ mercatores vinum, nec aliud quicquam quod viriles eorũ animos emollire posset, importare prohibebant, iuere? Tacitè in Galliam Belgicam & Germaniam commercio omnium gentium diuitiæ irrepsere. applaudente Germanis grauidis metallo montibus natura, & vtrisque Rheno

Mosa & Oceano, continuatoque sibi nauigatione penè toto orbe Europa, Asia, nuper Aphris & Indis commercio domesticis factis, orbis emporium & penè vmbilicus facta est terrarum Gallia Belgica. cum diuitiis & regina pecunia, omnes gratiæ ac veneres pleno copiæ cornu venêre in felicem Belgicam; cui nihil prorsus ad summam felicitatem deest, si non prisca virtus cum paupertate emigrauit. Nitidi idcirco mundique & elegantes sunt Belgæ, si omnibus conferas, præterquam Batauis. Ego enim eam insulam satis admirari non possum; siue rerum nouitate, siue pulcritudine, siue omnium rerum felicitate. Quid enim nouum magis, quàm videre Oceanum cum terris luctantem? terrasque solo paleæ intextæ & nodatæ scuto contra Oceanum tutas & victrices? Quid ventos, dum rotas agunt flatu suo cum aquis quotidie pugnantes, & quò velint aquas deriuatas? Quid denique admirabilius videri potest, quàm vno gelu totam concretam hyeme insulam cernere? vltroque citroque huc illuc virorum, fœminarum, puerorumque examina ferreis nescio quibusdam pedibus tam rapidè ferri, vt multos Icaros volantes putes & Dædalos? Redeunte autem anno, & apparente vere,

quid

quid eſt ea inſula formoſius, quid viridius, quid herboſius, quid denique floridius? Spirant vndique opobalſama venti; prata habent paſcua, nemora, campos: tenent armenta prata; paſcua nemora, feræ ſyluas; lætæ & luxuriantes ſegetes campos. Complet autem cælum vndique omnigenûm auium concentus. Scatet enim omnium auium genere, quas aut tellus pariat, aut aqua nutriat. Hæc felix inſula, cùm ad ciuitates peruentum eſt (libet ciuitates, non oppida appellare) offert ſe oculis tanta elegantia, vt ſit non minus difficile, quò male diuertas quærere, quàm facilè fortuitũ & optimum hoſpitium inuenire. Immundi quicquam importari vetat ianitor, aſperſo ſabulo veſtibulo. Intus omnia ſunt ſummè elegantia. Muri tabulati ex ligno quod ſponte fluctuantis maris vndas æmulatur, veſtiuntur. Supellex ingens. argenti, æris, metalli, tapetis & picti eſt plurimum. Lineæ telæ niues candore vincentes pluſquam dici poteſt. Vis dicam vno verbo elegantiam omnium? Expuendi locus non datur. Vnde ſæpe mecum cùm in ea inſula eſſem egi, natam ibi eam anilem fabulam: Cùm duo amici cœnarent loco tam picto vt nefas videretur ſputo aliquam particulam obtinere, in malefa- obtinere

ctam ſocij faciem, natura fortè ſomniante dum eam faceret, expuiſſe. Vnde commoto altero, Parce inquit, reſpondiſſe, Amice nihil facie tua turpius hoc in loco obuium oculis meis fuit. Eſt præterea nihil vſquam quo humana vita carere non debeat præſtantius quàm ibi. Mirum eſt, quicquid beata hæc inſula parit tam pulchrum eſt, vt matre Venere editum putetur. Dij boni, quales homines, quales fœminas, quos equos, quæ cetera armenta, quæ pecora parit! vltrà verò mirari hanc ſoli felicitatem, accedit quòd cumulatiorem fortunam faciat copia roſtratarum nauium tanta, vt penè Germanici, Britannici, & Gallici Oceani domina dicatur. quibus ad aſſidua quæ cum omnibus gentibus exercet commercia vtitur. Inſuper tanta eſt lanificij cura, vt ambigere quiſquam poſſit, dicatam ne putet Mineruæ hanc inſulam, an Veneri? Lineæ autem precioſæ telæ Ochemeniis telis prælatæ ſummum eſt pretium. Et ne terrarum benignitati & ſummæ arti mare cedere videatur, tam piſcoſum & beatum eſt, vt piſcando Bataui plus argenti & auri venentur, quàm extremis laboribus alij effodiant. Ad ſummum delectantis eſt opus naturæ, & vt poëtæ ferunt Dædalea eſt hæc inſignis Bataurum

tauorùm

tauorum insula. quæ si ea forma priscis temporibus fuisset, amplam fabulæ materiam dedisset. Hanc profectò posthabita Cypro, Gnido, Papho, Cytherea Venus incoluisset. Sed quorsum feror? quid insanio? Noctuam Athenis ostendo, dum tibi Galliam Belgicam & Batauorum insulam pingo. Verùm non insanio, non casu sed consilio ad hæc litora delatus sum. Accuratiùs hæc percurri, ne posthac ironica nominis tui figura in nos feraris, dum vestris plus æquo detrahis, & Italis nostris eâdem figura plus æquo tribuis. Nisi semper velis nos irridere, & in Italicum fletum irrumpere; nobisque exprobras quòd Troës fuimus. fuimus equidem Troës; nec est quicquam quod fortè nos futuros prohibeat. Petis à me, vt tibi Historiæ meæ copiam faciam. Mihi autem tantum otij nunquam fuit, vt possem historiam conari. Dices inquam, Ne vixisti. Vixi equidem. Scripsistine? Scripsi. Cur non edis? Non eadem est ratio scribendi & edendi. Scribere quocunque tempore possumus; edere autem nisi opportunè. Accedit, difficilius esse emissam rem reuocare, quàm edere. Victus tamen tuo iudicio, breui ad te studiorum meorum degustationem mittam. Sed caue ne te requisiti

officij

officij, & contra me suscepti negotij pœniteat. Vale.

Iste Aloysius est Mediolanensis patria, Medicus primarius Caroli principis nostri, residens Mechliniæ. Hieronymus Buslidianus patria Lucemburgensis, præpositus Ariensis in Arthesia, & frater quondam Domini Francisci Buslidiani archiepiscopi Bisuntini, primarij rectoris Philippi regis Castellæ, &c.

HÆC Marlianus suo præstantissimo candore & ingenio. Quid si istis addere pergam plurima Batauiæ nostræ commoda & delitias, quæ eius perpetuam, vt ita loquar, demonstrent beatitudinem? Habet enim in primis mare portuosum, omnibus finitimis apertum & expositum; monticulos obherbescenti viriditate amœnissimos; valles & palustria feris syluestribus refertissima; campos & saltus omnigeno pecore locupletissimos; Lucellos permeabiles & innoxios; nemora quoque omnis pro tempore amœnitatis & gaudij plena, vmbrisque opacis delectabilia; quas ne ipsæ quidem Gratiæ desiderent densiores. Lacunas insuper & stagna admodum piscosa. Flumina suo fluxu & refluxu colonis omnibus accommodatissima. agros frugum omnium

fertiles

fertiles: ſed tamen ſpacio breuiores, quàm vt ſuum expaſcant poſſeſſorem. Sed ſi quid minus eſt tritici aut vini; hoc noſtra nobis argenti copia abundantiſſimè ex omni natione ſubminiſtrat. Poſtremò ciuitates habet cóplures opulentas, mœnibus & ædificiis permagnificas; pagoſq́ue & villas innumerabiles. Vias negotiatoribus tutas, & propemodum expoſitas; ita vt ſine mora, quò velis, ſiue rhedis, ſiue remis ocyus peruenias. Dent ſuperi, vt de hac felici patria ad patriam æternæ claritatis pertingamus.

His quæ de Batauia noſtra ſcripſimus, aſtipulatur validiſſimè noſter Eraſmus vnicum Germaniæ lumen; ita inquiens in Epiſtola quadam:

CONVENIT inter pleroſque doctos, nec id refragantibus coniecturis, eam inſulam, cuius Tacitus meminit, eſſe quam nunc Hollandiam vocát; terram mihi ſemper & celebrandam & venerandam; vt cui vitæ huius initium debeam. Atque vtinam illi nos tam poſſimus honeſtamento viciſſim eſſe, quàm illa nobis non eſt pœnitenda, &c. In Adagio Auris Batαua.

Hæc noſter Eraſmus, ſimulatq́ hunc noſtrum legerat codicillum.

CORNE-

CORNELIVS AVRELIVS,

AD SVAM BATAVIAM.

PLAVDE tibi nitidis suffulta Batauia fatis,
  Et varia superûm dote superba, cane.
Vix locus in mundo est, quem non tua gloria tangat,
  Roma tua extollit prælia, & Orbis herus.
Ausoniis hostes adimis; Hierosolyma per te
  Excisa est; Anglos te duce Cæsar habet.
Germanos placido Gallósque fauore tenebas
  Sub fidei officio Romulidúmque iugo.
Te Bonna agnouit, Damiata stupescit, Arábsque,
  Et Tartessiaci fortia regna soli.
At quum tanta potes terráque marique, dolendum est
  Vt minuat laudem Gelria sola tuam.
Ergóne visa tui est secordia tanta Senatus,
  Robur vt antiquum fluxerit omne tibi?
Eloquar; atque vtinam patriæ sim falsus aruspex,
  Concidis ipsa tuis, ô mea terra, bonis.
Auro animum perdis, quem ferro atque ense fouebas,
  Tunc aderant vires; nunc gula abegit eas.
(Proh scelus) ingluuies, turpis Venus, æsq; superbum,
  Ambitióque furens abstulit omne decus.
Ah tandem resipisce precor, pudeátque malorum,
  Pristinus vt redeat cum pietate vigor.

Aurelius ad suam Bataniam.

Dulce solum natale Vale. tua prælia gessi,
  Nunc galeam abiicio. Quisquis amicus, ouet.

NOBILI

NOBILI ET INGENVO VIRO, IOHANNI DE HEEMSTEDE, DOMINO LIESVELDIAE, CORNELIVS AVRELIVS S. D.

LAVRVS quam mihi Imperator Maximilianus per oratorem ſuum, Vatemq́ue clariſſimum Stephanum de Cracouia, Iohannes vir nobilis & ingenue, ex domo tua Lieſveldiana olim miſit; meritò mihi perſuadet, vt ſi quid mea vnquam valebit poëſis, tibi libenter communicem. Æquum enim eſt & rationi conſentaneum, vt ei minimè deſim, ex cuius dominio noſtræ militiæ auctoramentum nobis eſt tranſmiſſum. Noſtræ, inquam, militiæ, qua longè excellentius militamus terræ principibus, noſtris carminibus & laudibus, quàm potentiſſimi milites ſuis enſibus. Hi illis duntaxat perituram adferunt victoriam; nos illis æternam conflamus memoriam. Quamobrem prioris ſeculi principes, præclaros ſecum ad prælia ducebant poëtas, qui egregia ipſorum facinora inter tubarum clangores armorumq́ue ſtrepitus conſcriberent; ne cùm tempore laberentur, quæ in tempore fiunt; ſed potius immortalitati redderentur, quam neq.

ætas

ætas neque fatum conſumere poteſt. Quoniam igitur par & iuſtum eſt, vt tibi omne id acceptum referam quidquid mihi honoris è palatio tuo per Cæſarem, quum ibidem hoſpitaretur, acceſſit: interea dum meritum carmen tibi concinno, hunc exiguum libellũ tuo nomini peculiariter dicaui. quem tibi haud parum profuturum confido, qui plurimam habes familiam; vt cognoſcas quid tibi foris, quid domi ſit agendum.

Et quoniam diuerſæ ſunt hominibus viæ (nam hunc pecuniis & opibus ſtudere videmus; illum ambitioni & potentiæ; alium voluptatibus omni cum diligentia inſeruire) ad Apoſtolicæ vitæ tramitem te greſſus figere cupimus. Quod ſi feceris; nihil tibi ad bene beateq́ue viuendum poterit deeſſe. Tota enim Chriſti vita quam Apoſtoli nos docuere, vnicum eſt ad veram beatitudinem iter. Hanc profectò ſi perfectè aſpicimus & imitari volumus; non erit cur Numæ Pompilij religionem, Scipionis pietatem, modeſtiam & fortitudinem Catonis, Reguli conſtantiam, Ariſtidis iuſtitiam, Fabricij & Curij paupertatem, ſapientiam Socratis, Lælij clementiam, & Cæſaris benignitatem requiramus. Nihil enim (vt verum fatear) excogitari poteſt ad benè beateq́ue

teq; viuendum, quod non in Christi Euangeliis, vtpote diuinitus scriptis, melius & salubrius quàm in profanis literis inueniatur. Delicatus siquidem & suauis est cibus & virtuosus qui ex sacrarum lectione scripturarum percipitur. Vnde Dominus ad Sathanam dicit; Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei; siue humana, siue diuina contemplari velis. Sed quoniam plerumque fit in studiis literarum, quod in cibo solet, vt delectetur gustus epularum varietate: omnia Gentilium scripta veluti pro secunda mensa tibi interdum, non secus atque bellaria apponi non prohibeam. vt quadam rerum vicissitudine tuus delectetur animus & permulceatur. At inter omnia tibi adnitēdum est ne vnquam otio torpeas. Non enim ad segnitiem & desidiam nascimur, sed ad maximarum rerum atque admirabilium cognitionem. Nam ea demum ratione anima corpori insita est, vt cum eo veluti cane venatico difficilium notitiam & virtutes venetur. Quare nunquam molestè quæso tuleris, studiorum cultu corpus eneruari; modò mente ac animo ad contemnendam mortem, ad tolerandos dolores, ad ferendas æquo animo calamitates & temporum angustias, quæ humanum ge-

nus in dies fatigant, constans reddaris ac strenuus; ita vt neque minis, neque pollicitationibus, neque blanditiis vnquam adduci possis, vt à recto ac honesto discedas. Pleni sunt libri maiorum exemplis, quibus profectò ita ad virtutem inciteris, vt iam maiora tibi calcaria non desideres, nedum habere possis. Quapropter iniunctam Adæ pœnitentiam salubriter obibis (nã otia si tollas periere Cupidinis arcus) si nunc (vbi post diuina licebit, & tuarum rerum negotia) ad pilam, nunc ad discum, nunc ad arcum & sagittam te exercitaueris, non alicuius lucri aut temporalis commodi gratia, sed conseruandæ intuitu sanitatis. Ad labores enim, mi here, non ad delitias nascimur omnes. In vitam nanq. præsentem veluti in theatrum quoddam descendimus, & arenam; vbi nobis continuè cum Hercule contra Antheum, aliaque vitiorum monstra luctandum est: nec aliquid de virtute remittendum, si gloriam & præmia cupimus, quæ nobis interim vitam comparẽt sempiternam. Plurimi sunt certè nobis circumquaque hostes, innumeri latrones, multique grassatores. quibus certè omnibus ea profectò mente obuiam est eundum, vt magis cupias fortiter mori, quàm vel ignauiæ vel desperationi cedere.

Propterea

Propterea leguntur in historiis, quinimo & in atriis atq. scenis recitantur Iason & Theseus sibi periculosos in vita labores delegisse, quibus nimirum bene de humano genere meriti gloriæ consulerent suæ. Ita & nobis virtutum studiis est insistendum, quibus præmium non fragile & caducum, sed immortale atq. perpetuum apud Altissimum iam reseruatur. Canere præterea fidibus carmina ipso in bello poëtæ solebant, quo animos militum audita maiorum laude ad bene de patria promerendum adhortarentur. Ea etiam de re annales & historiæ diligenter asseruantur; vt habeant reges & populi vnde calcaria ad virtutem & ad fortiter agendum sumant; ne æstu & frigore, ne vigiliâ & labore, ne fame & siti perterriti, rebus suis publicis in grauibus periculis aut deesse, aut minus consulere videantur. Quem enim, obsecro, animum, (vt omissis veteribus ad nostros veniam) non excitat ad virtutem Apostolorum penuria, martyrum constantia, Confessorum sobrietas, & castitas virginum? Quicunque igitur horum prouocatus exemplis, vitiorum agmina, gulæ scilicet, fastus, & iræ, luxus & auaritiæ in nos continuò irruentia, constanter propulsat, quique animi passiones, spem, metum,

triſtitiam, inanemque lætitiam à ſe, ne dominentur, procul repellit; is propè Deo ſimilis, quoad fieri poteſt, prorſus euadit. Ad hoc enim nos literis & philoſophiæ addicimus; vt conſtanter & cum virtute per ſanctorum exempla viuere diſcamus. Vt enim ad ſananda ægrotantium corpora inuentam nouimus Medicinam: ita & diuinarum humanarumque rerum præcepta, quæ nobis à Chriſto & viris apoſtolicis tradita ſunt, animorum noſtrorum morbis ac perturbationibus mederi facilè præualent. Hæc quippe Domini noſtri philoſophia, eſt vnica omnium mater & altrix artium, & præcipuum, iuxta Platonem, Dei donum, electaque animi cultura, quæ vitia è mentibus hominum radicitus euellit, & omnes actus humanos ad bonorum habitus præparat. Nempe vt ager ſine cultura vepribus ſyluescit & infructuoſus eſt: ita & ſine doctrina ac literarum ſtudio animus. His enim laborem impendere, ſanè quàm & liberale eſt, & libero homine dignum. Cetera verò ſtudia, & puſilla & prope puerilia nobis videri debent. Euangelica ſiquidem lectio, bonorum malorumque delectum præſtat; hæc Chriſti exemplo ſuperbum eſſe vetat, auarum, procacem, intemperantem, contumacem, perfidum

perfidum & mendacem. Præterea pietatem docet & religionem, gratiam, humanitatem, misericordiam, hospitalitatem; virtutem denique omnem, & quid quouis in tempore sit agendum; quáve ratione futuris præterita sint annectenda; nec non quæcunque vera, quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunque sancta sunt; quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ in Christi Euangelio sacrisque codicibus inuenitur. Porrò quanquam hominem quatuor ex elementis constare nemo est qui ambigat; tamen nisi quintam ei adieceris essentiam (intellectum dico) prorsus à bestiis distabit nihil; nec meritò dignus est vt homo appelletur. Quatuor enim illa quæ diximus, sunt nobis certè cum omnibus bestiis communia. hoc autem solo quo intelligimus, ratiocinamur, seu rerum antecessiones ac progressus non ignoramus, ab iisdem dumtaxat differimus: iam propemodum separatis essentiis eatenus facti persimiles, quatenus nobis per naturæ imbecillitatem licere videtur. Igitur si tanti est sapere (nam quod viuis, natura; quod bene viuis, scientia tibi præstat) summopere tibi aduigilandum, mi here, vt diuinis te occupes literis, omnemque inertiam tamquam

humani generis perniciem assiduè fugias. Quare velim, vbi post curam licebit domesticam, Euangelium Christi, & Apostolorum epistolæ versentur in manu; Psalterium & Cantica Dauid fidelia ruminentur in pectore. Hæc omnia procul dubio longè superant Philosophorum documenta; hæc quæ salutis sunt, edocent, mores componunt, errores castigant, & in viam rectam qua in patriam tenditur, hominem deducunt. At verò, quod magnopere deflendum est, vbique nobis hoc vsu venire solet, vt magis leuibus quàm seriis insistamus rebus. Euangelium Christi, etsi adest, vix tamen euoluitur: imò iam ipse codex longo situ obuolutus negligitur. Proh dolor! Legimus Alexandrum Macedonum regem, imò totius orbis imperatorem, quum inter spolia Darij & thesauros, quem regno priuarat & vita, cistella quædam preciosissima ei offerretur, & complures qui tum aderant principes dicerent eam ad seruandas smaragdos saphirosque aptissimam; mox illum respondisse; nihil in ea commodius & honestius reponendum, quàm Homeri Iliadem. Si igitur tantus rex tanti æstimauit viri gentilis carmina, quòd ex eis multa perciperet quæ bellicam iuuarent virtutem; quum Achillis,

Achillis, Agamemnonis, Hectoris, Neſtoris, Vlyſſis, ceterorumque heroum res ſapientiſſimè geſtas ad imitandum legeret: quanta nos Chriſtiani cum reuerentia Chriſti verba legere, & lecta in opera vertere debemus? Hic eſt liber Euangelij, per quem Barnabas Apoſtolus mortuos ſuſcitauit, dæmones expulit, morbos curauit, fulmina contriuit. Hic liber quadruplices habet literas. Aureæ quidem ſunt cæleſtium rerum cum terrenis affinia & comparationes. Rubeæ, paſſionis Chriſti myſteria & lectiones. Nigræ, pœnarum inferni ſupplicia & comminationes. Albæ verò ſunt pœnitentium remedia & conſolationes. Hic eſt, inquam, liber de quo apud Ezechielem Prophetam ita legimus: Ecce manus miſſa ad me, in qua erat liber inuolutus, ſcriptus intus & foris. Et ſcriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & væ. Manus iſta, mi here ſuauiſſime, vniuerſitatem illorum qui ſacræ ſcripturæ librum, id eſt, Vetus & Nouum teſtamentum conſcripsêre, ſignificat. Præterea manus iſta quinque habet digitos, hoc eſt, quinque perſonarum genera; Patriarchas ſcilicet & Iudices, Prophetas, Apoſtolos, & Euangeliſtas. Inter horum digitos eſt liber iſte inuolutus, multiſque myſteriis

implicatus. intus habens myſticorum ſcripturam; foris autem ſimplicem rerum geſtarum hiſtoriam; continet lamentationes pœnitentium peccatorum, carmen triumphantium beatorum, & Væ deſperantium damnatorum. Hunc librum tu cum Propheta comede, & fiet in ore tuo ſicut mel dulcis. Aperi os tuum, & cibabit te Dominus volumine iſto; qui te tuoſque omnes cuſtodiat ſemper & conſeruet ab omni malo. Vale. Tuus Aurelius. In agro Dunceno.

ILLVSTRI

ILLVSTRI AC GENEROSO COMITI AC DOMINO, HENRICO COMITI A NASSAV, SER^mi, *ac potentiſsimi Caroli Regis Catholici in Hollandia vicario*, CORN. AVRELIVS, S. D.

*

Deeſt principium.

ET quid interim oculos huc illucq́ue vertimus? quandiu inter ſacrum & ſaxum hæremus? Cur vltrò noſtram profiteri differimus inſufficientiam? Si enim omnia quæ mundus habet precioſa tibi Comes inclyte offerēdi nobis adeſſet facultas; longè tamen inferiora tuis in nos meritis meritò cenſerentur. Tanta enim nobis & Patriæ præſtitiſti, vt ſi totum vitæ noſtræ tempus in tua occuparetur obſequia, non poſſemus cum ſancto illo Iob in ſua reſtituto, vel vno pro mille reſpondere, neque in eo quod tibi debemus par pari referre, neque in minimo compenſare. At plurimum nos interea conſolatur Aurelius Auguſtinus pater noſter, noſtræq́ue militiæ princeps, qui planè confitetur, numquam ante Opt. Max. Dei oculos vacuam eſſe manum à munere, ſi circa pectoris ſedem repleta eſt bona voluntate. Ergóne debemus omittere quod poſſumus;

quandoquidem id quod debemus minimè possumus? Absit. Nobis enim piissimum saltem affectum, & locupletissimam voluntatem, dum res non suppetunt, conuenit aperire. Virtutem itaque tuam & meritum, Generose Comes, prædicare quidem atque extollere, sed nulla rerum facultate possumus remunerare. Quapropter quod manus nostra minimè præualet, ipsum certè oris nostri officium offerre non prætermittet. Dignum est enim & rationi consentaneum, vt vel ex fructu laborum ipse laudem accipiat, quem rerum gestarum dignitas cunctis commendat. Moderatrix quippe omnium rerum censuit antiquitas, vt dignum laboris sui precium accipiat, qui publicis vtilitatibus inseruire non detrectat. Paramus itaque virtuti tuæ quantum maximè possumus; daturi amplius si potuissemus. non vtique ista temporalia, quæ temporis morbo deficiunt; sed ære perennius monimẽtum, quod nulla vnquam obliteret ætas, nullus absorbeat ignis, nullum denique seculum absumat. Quocirca ne nihil pro nostra tenuitate tam fideli patrono & conseruatori nostro dedisse videamur: offerimus tibi, magnifice Comes, hoc tenue carmen tuo dicatum nomini, quod te apud posteros immortalem prope efficiat.

efficiat. cui profectò Ægypti pyramides, Apellis tabulæ, & Lysippi marmora facilè cogantur cedere. Omnia quippe ſtemmata, ceras & imagines, inciſoſq. in æs titulos producta annorum ſeries obiter demolitur. Sola ſcriptorũ monimenta, ipſa etiam ætate, quæ ſuo morbo omnia debilitat, fortius inualeſcunt. Nec mirum cuipiam videri debet, vel tantillo te à nobis remunerari beneficio, cui etiam & nos & omnia noſtra meritò debemus. Nam quòd cõmodum viuimus, quòd rem domeſticam familiaremq́ue ſaluam tenemus, quòd deniq. peregrinas in ſedes diſperſi non ſumus, id omne tibi vni atq. adeo vni adſcribimus; præter te nullum aliũ, poſt Deũ; noſtræ ſalutis habemus authorem. Tuo vnius auxilio ſeruati ſumus; qui & nobis alter factus es Iudas Machabæus, dum non ſolum Auguſti caſtrum, ſed & * Auguſtini clauſtrum tuo gladio protexiſti. Te itaque meritò Henrice nobiſcum omnes maximo Reipublicæ præſidio ſentiunt, & perenni in poſterum memoria tenebunt. Atque vtinam tua certè præſentia vultuq; honorando nobis aliquando frui liceret; videres procul dubio omniũ noſtrum in te vota propendere, gliſcere deſideria, & ſingulorũ pectora tibi eſſe deditiſſima. Vale noſtræ decus Batauiæ.

* Hemsdonck.

GENE-

GENEROSO MILITI DOMINO IACOBO DE LOCHORSTA, PRÆTORI LEYDENSI, CORN. AVRELIVS, S. D.

QVANDOQVIDEM tua beneuolentia nihil omnium mihi certius esse persuasum habeo; audeo vir ingenue Iacobe de Lochorsta literas ad te nostras mittere, & hoc opusculum tuo nomini peculiariter dicare. Dignum enim esse arbitror, vt qui à Carolo rege Catholico, nostroque principe, militaris gloriæ insignia accepisti, eius etiam vicario quem nostris præfecit in oris, sincerissimè, pro victoria quam apud Nouioportum strenuè confecit, gratuleris. Ad hoc siquidem & tuæ probitatis indicium, & sacræ imitationis prouocare debet exemplum. Leges igitur in hoc carmine quid tibi & ciuibus; quid patriæ debeas & superis. Præterea quantis sit laudibus ille celebrandus qui publica priuatis anteponere non grauatur. Idcirco enim præclara proborum hominum recitantur facinora, vt posteri ea studeant imitari, & eorum exemplis ad virtutis cultum excitentur. Ita enim olim Fabius Periclem; Portius Cato Curium; ita

Cæſar Alexandrum; Brutus Iunium Gentilem imitatus, maximas quaſque res geſſiſſe memoratur. Nam vt olim induſtriis pictoribus ex Olympio Ioue Phidiæ, & ſculptoribus ex Argolica Iunone Polycleti tanquam à veris archetypis effingere quippiam licuit: ita & tibi miles inclyte, & reliquis omnibus qui hæc attentè legent, eximium quoddam & præclarum virtutis monimentum licebit elicere. Quapropter, qui iam idem & militari & prætorio munere in Rhenanos apud Leidas ab eodem principe es ſublimatus, incumbit tibi quàm maximè, modò in rem ciuilem modò militarem animum intendere. Nam quemadmodum, iuxta Peripateticos, animus noſter duabus potiſſimum virtutibus illuſtratur; quarum altera, quæ ſequenda ſunt ſequitur; altera, vitanda vitat: ita & rector ſiue præſes duobus ſit ornatus prudentiæ generibus neceſſe eſt. Rogas quibus? Legum poſitiuo, quod aiunt, & militari. quòd illo, quæ ciuibus ſequenda ſunt & fugienda, ingenuè noſcit: iſto, hoſtem fugat, & ſeditiones compeſcit. His itaque, mi Gerarde, præmonitus inſtitutis, ita iuſtitiæ trutinam & lancem ſeruare curato, vt in omnibus & tuo honori probè conſulere, & ciuibus ſemper adeſſe videaris. Poſtremò te hortor,

hortor, ſi tamen dignus & quidem is ſum quem beniuolè audias, vt omnia gubernes & moderere prudentia, nec te tibi prauorum auferre ſinas conſilia. Genitoris tui, quicum non inurbana nobis olim familiaritas fuit, te ſimillimum præbe. Is enim ſeſe, dum in humanis ageret, in maxima conſtitutum voluptate arbitrabatur, quando cum optimis quibuſq. viris quorum doctrina atque prudentia & ipſe doctus pariter & prudens fieri poſſet, verſaretur. Hæc vt audeam tibi perſuadere & ad ſcribendum me ingerere, meus in te candidiſſimus induxit amor, vt tuus ille patruelis, imò & pater, Reuerendus inquam dominus & vir ingenuus D. Hermãnus de Lochorſta, gratioſiſſimi Domini Traiectenſis vicarius, & S. Saluatoris decanus. Huius enim pientiſſimæ dignationi ſuorumque omnium claritudini meritò & me & ingenium omne debeo: qui eſt vel vnus omnium dulce decus meum, vitæque præſidium & alter Mæcenas. cui vt me totum in tempore commendes, oro quamplurimum, Vale.

DOMINO IOHANNI BANNINGO CONSVLI HAGENSIS CVRIÆ MEO MAECENATI OBSERVANDISSIMO CORN. AVRELIVS S. D.

MAGNOPERE lætor & gaudeo, vir Consultissime Iohannes Banninge, omnia tandem tibi pro summa dignitate accrescere, ac tuis fortunam optatis vel contra spem gerere morem. primumque te (vt coram aspexi) firma esse valetudine. deinde etsi non quas debeo, saltem quas possum tibi gratias habeo, qui tantum in me beniuolentiæ semper impendisti quantum explicare non valeo. Immortale enim ac prope diuinum tuis in me tuorumque officiis debeo beneficium; qui tuo solius intuitu per Dominum meum Reuerendissimum D. Hermannum Lochorst vicarium gratiosissimi Traiectensis generalem, ab exilio ad sedem propriam, & ab ingenti afflictione ad portum salutis sum reuocatus. Quod etsi nunquam dignis neque illi neque tibi valeo remunerare obsequiis; vnum tamen duntaxat mihi reliquum est, & in mea potestate, vt memoria illud recolam sempiterna.

Ego

Ego tamen interim non immerito nullum tui laudandi pro dotibus animi atque ingenij à Deo tibi collatis (fatebor ingenuè) locum prætermitto ; & quoad vires ſuppetunt,pauper dabo carmina vates. Carmen igitur hoc ad Hiſpaniarum regem Carolum prognoſticum tuo nomini peculiariter dicatum iri volebam, ſed non ab re neque temere, niſi mea me fallit ſententia. Non enim facilè adduci poſſum, vt omnem illam veterem olim erga te gratiæ ducalis beneuolentiam (Philippum loquor) aut huic Carolo eius filio, aut per te aulicis eius compluribus,tum maximè Ioanni Syluagio Burgundiæ Cancellario, credam excidiſſe. Et quis eam rogo ſatis poſſit explicare ſerenitatem & gratiam , quam tibi, Domine Conſul, piæ quondam recordationis archidux Philippus, pro ſuo in amicos candore præ multis & quidem inter multos exhibuit; quum ex Hiſpaniis rediens, patreque Maximiliano ſemper auguſto in Germania viſitato, per Lucemburgum Bruxellas peteret? Is enim quum iam nobiliſſimam Rethiorum ciuitatem properaret, teque inter innumerabilem populi turbam, quæ illi obuiam veniebat, curru ſedens proſpiceret, mox ab inſperato, te tuo appellans nomine,

prior

prior ſalutauit & dixit; Eccum virum domine domine prætor Amſtelredame Io. Banninge, ecce ipſum, quem tam ſollicitè quæris atque videre deſideras. O verè magnificum & liberalem; ô verè amabilem & munificum principem; qui neque ambitu, neque itineris tædio victus, tam candidè ſuis ſeſe offert amicis. Tum è veſtigio te conſiderans equo in humum quanquam lutoſam deſilire, & chirothecas detrahere manibus adnitentem, vt ipſum digno tum honore & gaudio iam veluti reducem conſalutares, omnino non permiſit; ſed te ocyus in oppidum ſubſequi iuſſit, familiariùs cupiens tecum de rebus arduis commentari; cuius iamdudum fidem, pectus & obſeruantiam toties in commiſſis tibi officiis expertus fuerat. ideoque ad maritimæ Gelriæ oppida gubernanda tuo in negotiis conſilio, & tuo nihilominus in rebus gerendis vtebatur iudicio. Vnde & te Auſtralem archimarinum & pelagi præfectum inſtituit; quòd tuam ſibi haberet exploratiſſimam grauitatem, prudentiam, & iuſtitiam. Quod quidem officium quàm gnauiter adminiſtraueris, hoſtium capita palis affixa omnibus demonſtrarunt. Cùm igitur mi domine Conſul Iohannes Banninge tanta tibi fuerit apud

patrem Philippum gratia, merito Caroli huius, eius filij, Ducis nostri, & Hispaniarum Regis præconia hoc in Prognostico breuiter comprehensa tibi peculiariter statui consecrare. Ceterùm quandoquidem frequentibus ad diuersos principes & prælatos fungeris legationibus, quoddam propediem tibi edam opusculum duobus distinctum libellis: in quo varias & compendiosas collegi oratiunculas, diuersós nobilium & Ecclesiasticorum status concernentes, quibus vel in eorum receptione, aut consalutatione, aut promotione poteris vti. Me interea tibi tuisque omnibus plurimum commendo.

CORNELII AVRELII DIADEMA IMPERATORIVM, SIVE DE CORONATIONE MAXIMILIANI IMPERATORIS, DEQ. BONI IMPERATORIS OFFICIO.

Oratio per eundem CORN. AVRELIVM *composita in persona summi Pontificis, quando Imperatorem coronat.*

QVANDOQVIDEM Imperatoriam maiestatem, non legibus solùm, verumetiam armis ornatam esse oportet; vt illis ciues in pace foueat, & his in hostes fortiter vindicet: nostræ semper fuit consuetudinis Ser^me. fili, vt qui ea per nos decorari cupiat, eum paterno affectu tum admittamus & obseruemus & veneremur, quum nos eũ præ cæteris virtute animi, & corporis robore atque opibus præstare videmus. Credimus enim & iam olim exploratissimũ habemus nihil posse inueniri nostris rebus magis conducibile, quàm eum Imperatorem in quem cumulatissimè ea congesta sint omnia, quæ veteres legimus irrefragabiliter obseruasse. Rogas quæ? Audi fili, & inclina aurem tuam nobis, & nonnulla eorum tibi recitabimus euidẽter. Oportet itaque in primis eum qui imperiali cupit diademate insigniri, irrepræhensibilem esse & sine infamia atq. crimine, morum disciplina probatum, frugalis vitæ,

non auri prodigum, nec sibi sed ecclesiæ (quam & re & sanguine tenetur defendere) thesaurisare. Deinde, religionem colere, Deum reuereri, fide Catholica rectè imbutum, hæreses è medio tollere. His quoque gratiæ dotibus, naturæ dotes conuenit non deesse, vt se iustè magnanimum, perseuerāter fortem, modestè temperatum, vtiliter liberalem, honestè magnificum, & amanter affabilem, omnibus valeat exhibere. Addimus iis imperatoriæ congruere maiestati, vt eam omnis planè intelligat Christianus deliciarum esse ignarum, solis æstusque patientem, frugali paruoque contentam cibo, balneorum nesciam, vmbræ & somnolentiæ negligentem, omnis denique laboris patientem. Præterea vt ad militiæ veniamus exercitia, egregiam in præliis nauare operam, ciuibus assistere, summo conatu hostes ecclesiæ profligare, nullum discrimen, nullum periculum, nullum denique mortis genus pro iustitia & æquitate, pro incolumitate reipublicę, & pro omnium cōseruatione Christianorum, metuere. Primum inire prœlium, eoque confecto vltimum decedere, non suæ saluti fuga consulere, sed contra hostes fortiter stare in prœlio Domini. Delectum facere militum,

oportuna castrorum loca prouidere; lentoque, sed terribili ordine in aciem prodire, hostibus tubarum sonitu & clamoribus Stentoreis terrorem incutere; persequi fugientes & capere; suorũ cateruam sitne hostibus impar, an superior, considerare; montem vicinum, nequid obsistat, inimicis præripere: loci qualitatem aut congressus, ne sol aut puluis aut ventus obsit, accuratissimè prospicere; ac ita demum se diuinæ ordinationi & ecclesiæ precibus committere. Ceterùm memoriæ proditum habemus, nonnullos Imperatores, quum admirabilem & diuinam propè Christianæ reipublicæ nauassent operam, immortales tum à mortalibus laudes accepisse, quòd eos vulgus non humano sed diuino in lucem consilio susceptos existimarent. Carolus etenim ipse cui Magno cognomen est, quas pro Christiana republica ediderit operas, nemo omnium est qui ignorat. Hunc vt prædecessores nostri memoriæ prodidere, nouimus ferendi auxilij gratia Romanæ Ecclesiæ, in Italiam innumerabilem exercitum traiecisse, hostibusque prælio fractis & profligatis cum victore exercitu sese in Gallias recepisse. Sex præterea lustrorum spacio, cũ obstinatissimis Saxonibus, collatis signis

dimicantem, eum ita demum superiorem in sua rediisse, hostesque coactos Christianæ veritati, relictis idolatriæ spurcitiis & erroribus, accedere. Omittimus illas omnium amplissimas quidem victorias, quibus gloriosissimus ille Imperator de Sarracenis & Hispanis triumphauit. Nec aliorũ fert animus gesta referre principum, quòd nimiũ & plus æquo pro angustia tẽporis nostra esset prouehenda oratio. Hoc vnũ dixisse modò sufficiat, præclaros omnes omnia sua consilia, vires & ingenia, ad tuendam Christianitatis rempublicam infatigabili animo contulisse. Eos tu serenissime fili non solùm mirari, sed etiam imitari & potes & debes. Et quid dicemus? Nisi tu eas & quidem tam singulares tibi ab optimo maximo Deo naturaque dotes (vt accepimus) concessas, ad Christianorum gloriam laudemque contuleris, omnes in te frustra collatas haud immeritò poterit vnusquilibet affirmare, & fateri te vnũ, proh dolor, fuisse Imperatorem, qui Romanum infaustis auibus dedecoraueris Imperium. Et quanquam plurima sunt virtutum genera, quæ à Cicerone, Cneo Pompeio attribuuntur, nec ab iis te secernendum esse volumus; tamen in eo potissimum studio te cupimus expeditum inueniri, vt laborem

tuum in obeundis negotiis, fortitudinem in periculis, induſtriam in rebus bellicis & familiaribus, celeritatem in conficiendo, conſilium in prouidendo, & æquitatem in iudicando admirentur & celebrent vniuerſi. Verumenimverò, quoniam hæc omnia & forſitan digniora non diffidimus in te inueniri poſſe: (niſi à tuis degenerare velis progenitoribus) ſereniſſime fili, ſi ex more maiorum tua ſponte & integerrimo corde paratum te offers ad præſtandum nobis fidelitatis iuramentum, ſecundum literas imperiales aurea bulla munitas, & in Romanæ eccleſiæ archiuis diligenter repoſitas, accede huc, & coronam imperialem tuo capiti imponere non tardabimus.

Poſt hæc ſummus Pontifex accepto iuramento accedens inungit eum in Imperatorem, & capiti coronam imponit, dicens:

Et quoniam tua ſponte atque vltronea voluntate hoc te fili ſacramento aſtrinxiſti, vt nunquam à Chriſtiana republica deficias; quin ei, vbi caſus tulerit, præſidium præſtes, eiuſque hoſtes propellas, atque vt vno omnia explicemus verbo, eum te facilè exhibeas, qualem optimum decet eſſe Imperatorem: iccirco diadema ſacri Imperij

tuo capiti imponimus,& authoritate Dei ac B. Petri te in caput omnium Christianorum sacro inunctum chrismate constituimus. Tu ex hoc pro tua admirabili diuinaque virtute, sub Christi optimi maximi signis enixissimè militabis, atq. Christianam rempublicam,quo ad eius per te fieri potest, tueri semper conaberis. In hunc maximè modum inuictissime Imperator & serenissime fili, dignissimis ab omni populo celebraberis laudibus: & cùm ab hac mortali vita (quod Deus omen auertat) decesseris; piorum locum & sedem consequêre. Hac nos proculdubio mente sumus,& fide stabili credimus, imò & constanter de Omnipotentis confisi clementia, eum sacrorum collegiis inserendum asserimus; qui hæreditatem Domini de manu hostili eripere, & ecclesiam Christi defendere destinauit. Neque enim fieri potest, vt tu qui sanctè iusteque posthac vitam institueris, & sanguine tuo atque gladio Christi iniuriam vindicaris, beatitudine non perfruaris sempiterna. Vade in hac fide atque fortitudine quocunque te ecclesiæ casus vocauerit,& Dominus tecum erit in omni loco, virorum fortissime. Ito in pace.

Excusat

Excusat se Imperator quòd non temere hoc munus acceperit, sed sola pietatis gratia. quam exponit, & domino Papæ gratias agit.

MIRVM si non miraberis S^me Pater, cum sacratissimo fratrũ tuorum collegio, me plurimis forsitan principibus, & robore & diuitiis & potentia longè inferiorem ad hoc excellentissimum imperatoriæ dignitatis officium aspirare. Verùm si rem ipsam boni consulere dignaberis, & me in his (quæ dicturus sum) haud grauatè exaudire, intelliget planè S. T. me non temerè aut ambitione inductum, vt istud tantæ molestiæ munus, (vt verum fatear) obire audeam: sed zelo quodam, nescio cælestine fato, an numine afflatum, ad omnipotentis Dei honorem, qui spretis omnibus Isai filiis, solum Dauid humilem elegit, hoc me attentare dumtaxat voluisse. Cùm enim nuper acciperem à narrantibus, solâ progenitorum meorum incuriâ Turcas à Christianitate duo propè Imperia, duodecim regna, & nongentas pænè vrbes abstulisse; indolui fateor, & vltrà quàm credi potest, in me ipse contabui. Magnus etenim ille Philippus, à quo genitor meus sibi nomen sortitus est, quum esset in conuentu Ratisponensi, adeò

ab Ænea Siluio (qui tum ibidem imperatorias agebat vices) de Turcarum in Christianos immanitate perorante, ad expeditionem in ecclesiæ hostes animatus est, vt non sine lachrymis, sanctè iurauerit se illi bello mox commodè affuturum, crucisque signaculum à Calisto Papa acceperit. At nescio quibus de causis aut certè fatis repugnantibus, omissum est tam necessarium tamque expediens prælium, nisi quòd res vti vno impetu mota, ita etiam facilè sæpius residet, aut principibus ipsis forsitan ob voluptatem rem tantam omittentibus. Sed neque nos præterit, eundem quem diximus Philippum, ad Æneam Pium tum Pontificem, quum Nichone ageret, moturus inde in barbaros, oratores suos misisse, qui eius moram excusarent, quòd tum vndique intestina (proh dolor) bella resurgerent, neque facile esse, sua defendere & exteris interesse. Germani enim partim in se, partim in Pannonios ad arma properabant. Excitabantur Britanni eadem tempestate, duplici factione, quarum altera veterem in insula regem, altera fugato veteri, nouum in officio retinere conabantur. Hispani præterea eodem in tempore Barchinonensibus auxilio futuri, quos Aragoniæ Rex armis Gallorum adiutus

adiutus, bello premebat, omnia deturbabant. Et quid tum abauus meus senior ille Philippus equidem debilis ac ætate pressus ageret, in horum ferè medio constitutus, nisi suorū futura timere spolia, inuasiones & rapinas si abesset? Verumenimvero vt voto suo vel specie tenus satisfacere, & ecclesiæ rebus omnino nō deesse videretur, collecto grandi suorū exercitu, & valida nauium classe, misit filium suum quem vnicè diligebat Antonium (Borgundiæ nothum vocitant) vt ob indictum Turcis bellum eius suppleat vices ac promissum. Is igitur vbi post plurima maris pericula tandem in Calabriam appulit, accepit à Duce regionis literas Philippi sigillo cōsignatas, quibus mādabatur prouincialibus loci, vt Antonium, si quando illuc venisset, morti adiicerent. Contrectat Antonius literas, & patris sui sigillum aspiciens mirum in modum obstupuit, nihil sibi conscius aliquando perpetrasse quod genitorem suum offenderet. At mox hoc sola aulicorum factum esse persentiens perfidia, domum redire maturauit: ne quod in se tam enormiter factum excogitatumq́ue doluit, etiam ipsi in patrem Philippum molirentur. Accessit his insperata mors summi Pontificis, qui tum iturus in bellum

quod

quod Turcis indixerat, classem iam paratam in portu Anconitano, ducemque Venetorum Christophorum & Christi conmilitones habuit, relictis collegio Cardinalium, in vsum naualis belli & triremium, sexaginta milibus nummûm aureorum. Quare sublato totius Christianitatis capite & pastore, oues dispersæ sunt, & quique in sua rediere, omnisque illius expeditionis apparatus & copia in spongiam imò in spumam (quod fertur) abiit, & redacta est in nihilum. Postremò quid de proauo meo referam imperatore Frederico tertio, quem vulgò ferunt aut ex Iudæorum tributis adeò auaritiæ deditum vt expensas ad prælia cauerit, aut certè somnolentiæ, vt in neutralitate (quam dicunt) summam sibi pacem constituerit & quietem. Etenim dum frequẽtes pro Christiana republica conuentus, tum in Italia, tum in Germania, celebrarentur, & iam capta Constantinopoli haud minimam paternæ hæreditatis suæ partem in Romondiola à Turcis audiret occupatam; vix potuit excitari vt obstaret, forsitan suapte natura pacis quàm belli amantior. Quamobrem quidam Cardinalium (qui tunc legatus aderat) dum nihil certi in tanta rerum anxietate & angustia decerneretur, sed diæta diætam

sempe r

ſemper páreret, in hanc maximè ſententiam, & quidem longa ſatis epiſtola ad ſummum reſcripſit Pontificem: Si ita, inquit, ſanctiſſime Pater, poſtea pugnabimus, vti nunc ſtertimus, proculdubio iam vicimus & triumphamus. Sic igitur & ſimilia mecum repetens, confeſtim animo deſtinaui, (Deo mihi propitio facto) hanc meorum negligentiam reſarcire. & vitam meam, meaque omnia pro ablatorum recuperatione promptiſſimis votis exponere. Si in hoc, B. Pater delinquo, precor mihi ipſe ignoſcito. Non enim excidit nobis neque ſubterfugit, quantis ſollicitudinibus & curis, nedum miſeriis & periculis, hæc veſtis qua me decoraſti referta ſit, ita vt ne humi quidem iacentem, eam tollere vellem: ſed neſcio quibus inflammer deſideriis, aut etiam fatis impellentibus, vt quietus eſſe non permittar, donec hanc ipſam patrum meorum maculam atque dedecus, aut meo ſanguine, aut certè egregio quouis pro eccleſia Dei, ſubeundo facinore, & abolere, & abluere mihi concedatur. Alteram, atque adeò vrgentem cauſam quæ me licet immeritum, ad hoc impulit munus ſubeundum, iſte nunc Heraldus inter prandendum & calices tibi, ſi placet, mea voce coram recitabit.

Supplicatio

Petitio regis Romanorum, qua petit vt ſummus Pontifex iubeat in ſecundis menſis poſt tubarum clangorem Heraldum eius in medium venire, & viſionem Domini ſui ſuper ſtatu eccleſiæ atque Romani Imperij pronunciare.

QVANDOQVIDEM nunc reuerendiſſime Præſul Apoſtolice, bellaria paſſim apponuntur, obſecro priuſquam omnia conuoluantur, vt dignetur B. T. meam audire Apocalypſim & viſionem, qua vel maximè accenſus ſum, hoc obire munus imperatorium, hancq́ue difficillimam ſubire prouinciam. Quam equidem breuitatis gratiâ ante coronationem haud temere prætermiſi: ſed iam per noſtrum Heraldum (ſi non excidit) tibi B. pater recitandam promiſi. Omnia enim auditu ſunt digniſſima & miranda quædam atque iucunda ſanctiſq́ue documentis pietatem ſapientibus referτiſſima, quibus facilè profertur, quid in primis mihi ſit cauendum, deinde quid tibi, quid me pro officio & quid T. B. deceat. Iube igitur vt reticentibus lituis in medium præco noſter procedat; & veluti voce mea, quod mihi diuinitus reuelatum eſt, hic in communi omnium conuentu referat euidenter.

Mox Heraldus accedens, præmiſſa ſalutatione, ita inquit. Quòd mihi tam nobilis mandatur ſeruitus B. Pater, magnopere lætor. Nihil enim præſtantius, nihil cordi meo iucundius accidere potuit, quàm vt à Domino meo Rege tibi deditiſſimo ad te mittar nuncius & relator. Audiant igitur omnes voce quidem mea, ſed ex verbis & perſona domini mei quod eos haud mediocriter inſtruat & ad melioris vitæ frugem vehementer inflammet. Deinde prolatis tabulis, vice & nomine Regis ait: Quadam tempeſtate, dum venatu veniens, graui præ laſſitudine, ſomno oppreſſus eſſem: ſubter vnam Iuniperum, viridi in ceſpite me compono, circunſtantibus me ad vigilias miniſtris primipilaribus ac præfectis. Vbi quum iam placidè vtrumuis in oculum obdormirem, videre mihi videor aquilam imperialem deſuper in arbore conſidentem, expanſis quidem alis, ſed pennis raris, vnoque priuatam capite, altero ſatis debili & pendulo, quibus olim & in orientem & occidentem cæli plagam ſolebat reſpicere; præterea oculis cæcutientibus, & cæſiis, lingua præſecta, deplumi collo, & digitis pedum exunguibus, macieq; confectam præ eſurie. Poſt hæc deſuper aquilam in ramis,

picum

picum residere conspicio, quem cum vocali garritu & subitariis saltibus, deridere, minari, incumbere, insidiari, prædamque prænripere, & tandem ab ilice deturbatam, longius insequi & profligare. Tum astare mihi è regione visus est hastam manu ferens sacer Quirinus (Romani Romulum dicunt) qui hoc me sermone amicè compellabat: Viden' mi fili, aquilæ nostræ senectã, esuriẽ, & miseriã, multisq; afflictam iniuriis. Scisne, quid ista sibi meo in regno portendant? quod ego quidem in Roma primus occeperam, & filio meo primogenito Armaëlo (quem ex coniuge Bisantea filia Chusethæ matris Alexandri susceperam) gubernandum reliqui? Auribus igitur percipe quæ dicturus sum, & memori mente ea reuolue frequenter. Aquila, vno priuata capite, Cõstantinopolitanum significat regnum (quod filio meo Varbano in Bisancio vrbe matris suæ Bisanteæ, cui & Alexandrinum quidem filio meo Claudio reliqui, quasi in vnum coalitum est caput, vnum constituebant Imperium Oriẽtis) iam prorsus à Turcis, Romanis ablatum esse. Alterum præterea quod aquilæ remansit caput, sed debile satis, Romanum signat Imperium, à prima gloria nimium excidisse, & iam omnino

prope

prope interitum esse; nisi accuratissimè prouideatur. Alas profectò habet expansas, ad defendendum contra Barbaros Imperium: sed raras obtinet in eis pennas; quandoquidem pauci admodum sunt principes, qui assistere ei & opem ferre conentur. Cæsios insuper & cæcutientes tibi visa est habere oculos: quoniam auaritia excęcauit primates eius: omnes diligunt munera, & sequuntur retributiones. pupillo non iudicant, causa viduæ non ingreditur ad illos, & oppressis non subueniunt. omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Imperij. principes eius infideles & socij furum. Quapropter omne caput languidum, & omne cor mærens. nec est qui contristetur super contritione domus Ioseph, & pauperum terræ. Linguam quoque eius vidisti præsectam: quòd omnes adiurati eius facti sunt veluti canes muti, nescientes latrare aduersum eos qui imperio detrahunt & aduersantur, nullam prorsus ei exhibentes obedientiam ac honorem. Muti profectò sunt qui retinent verbum in tempore salutis, & pro iustitia certare vsque ad mortem metuunt. Vngues postremò habet in pedibus detruncatos, quoniam omnis fortitudo eius & potestas propter inextricabiles regum exorbitantias

 & dissen-

& dissensiones iam penitus ablata est atque defecit. A planta pedis vsque ad verticem non est in ea sanitas. Regionem eius alieni deuorant, & desolata est quasi in vastitate hostili. Quid multis? Picus eam desuper irridet & infestat, persequitur & profligat. Et quidem temerè minus. Is enim primus Laurẽtum & Latinorum rex, & Circes carminibus quòd eius amorem sperneret, in auem sui nominis mutatus; præsens haud immeritò deridet Imperium, quod à suo vsqueadeò degenerauit, vt præter nomen & titulum, ne Imperij quidem habere speciem videatur. Quotus enim quisque Imperatorum est hoc in tempore, qui cum Octauiano, bella & simultates execretur; cum Tiberio, literarum peramet scientiam; cum Vespasiano, omnium facilè iniuriarum obliuionem; & cum Tito eius filio, in ciues clementiam, liberalitatem, honorificentiam, & pecuniæ contemptum. Ad externos veniam quorum virtute magis Romam creuisse constat, quàm eorum qui in Italia orti sunt. Quis rogo Imperatorum nostri huius sæculi poterit inueniri, qui tantam cum Nerua in ciues habeat tributorum indulgentiam, & qui afflictas releuet ciuitates? Quis obsecro nunc tantam cum Traia-

no in

no in re militari diligentiam, in ciuilibus lenitatem, in erigendis miseris largitionem amplectitur? Quis denique cum Helio Adriano tam moderatam legum seueritatem, tam incredibilem cum Antonino Pio iustitiam & æquitatem, qua veluti totius sedebat arbiter orbis, modò insequitur? Quis etiam cum Aurelio Marco certare flagitat, qui tantam cum ciuibus concordiam, tantam vitæ tranquillitatem & postulandi verecundiam habuit, vt solus omnium post me, digno honore cælo receptus esse credatur? Hæc ego Romulus sed Ethnicus. de paganis Imperatoribus atque profanis refero, dum tibi regis Pici in aquilam derisum & scommata nitor ostendere. At longè sagaciùs & sacratiore mysterio hanc ipsam irrisionem constantissimus tibi edisseret Constantinus, qui maximus tuæ religionis extitit propagator, quique (me abeunte) mox coram astabit, vtpote tum religione, tum tuorum gratia tibi satis astrictus, vt deneget nihil. Is enim dum adolescens à Galerio Romæ, specie religionis, pro patre (qui tum apud Anglos agebat) obses teneretur, fugam arripiens celeriter in Britanniam peruênit. Et fortè illis diebus, ibidem compositis ad pacem rebus, Constantium parẽtem vltima

fata, frequenti & anhela febre perurgebant. Quo mortuo, cunctis qui tunc aderant annitentibus, sed præcipuè Croco gentili tuo, atque Alemannorum rege, idem Constantinus Imperium accepit. Minimè igitur molestum ei fuerit, altiora quædam de Pici garritu in Aquilam, tibi enarrare, qui & tuus est religione, & tuorum fauore coronatur. Sic conditor Romæ Romulus abiens ait. & confestim astare mihi video Constantinum Helenæ ex Constantio filium Imperatorem religiosissimum. Is hilari vultu ad me respiciens, Tibi, inquit, ô fili superûm gratia missus sum: vt quæ Armaëlus Romulus mihi differenda reliquit, tibi modò propalàm manifestem. At ne te ex venatione fatigatum diutius teneam: paucis quæ restant accipito. Omnes igitur Pici Martij gestus, sannas & insultus, & Aquilæ collum deplume, atq. alia quæ in ea vel trunca vel debilia vidisti, sacri Imperij lapsum & declinationem atque (vt verum fatear) interitum (quæ omnia principum desidiâ contigerunt) intellige. Proh nephas! Ego illud quantum ad me pertinuit (vbi sororem Constantiam Licinio Mediolani coniugem tradidi, & Martinianum officiorum magistrum Byzantij Cæsarem creaueram) gloriosissimè rexi &

ampliaui.

ampliaui. Primus omnium, caput perpetuo diademate cinxi. rebus multis, populo commodiſſimus fui. legibus ſeueriſſimis factiones ſedare & calumnias; artes nutrire bonas, literarum præcipuè; ipſe quoque legere, meditari, & ſcribere, audire legationes & querimonias pronunciare: domi prudenter & ſanctè, foris ſtrennuè & fortiter agere; ſed ſuper omnia decorem domus Dei magnificè amplecti, operoſa Chriſto erigere templa; Diuinos augere cultus, ſacerdotium venerari, miniſtris eccleſiæ regaliter prouidere, nihilque eis detrahere aut imminuere. quod tuorum plerique non ſine tuo dedecore perpetraſſe cognoſcuntur. Nam clamor pauperum & chriſtorũ Domini ad ſuperos iam aſcẽdit: qui per tuos proceres, ſub barbaro quodam amortiſationis titulo atque diplomate, ad nudam vſque cutem euiſcerantur, & ſine miſericordia à tuis corroduntur. Hæc tibi ex me ſequenda recitaui (neque enim adulatio neque laus propria mihi iam nocere poteſt qui in portum appuli) vt vel ex his coniicias, quid te imprîmis deceat qui Imperialem ambire videris coronam. Verùm, iſta quæ ſint, alia oratione cùm tempus rerum agendarum affuerit, à tuis docebere Epiſcopis: nunc reliquam viſionis

ſionis tuæ partem exponere curabo. Picus itaque (vt vidiſti) aquilam deridet, infeſtat & impingit, dum plurimi ſunt hac tempeſtate, qui maiorum decreta contemptui habent, aſpernantur & impugnant. Hi ſunt qui variis circunferuntur deſideriis, modò nigrum amaræ bilis, albo hypocriſis; modò viride hilaritatis, fuſco mæſtitiæ pallliantes; inſtabiles, ſuperbi, ſimplicium deriſores, cupidi, ſemetipſos amantes: ingrati quoque & potentum proditores, ſine affectione, ſine fœdere, ſine pace, proterui, voluptatũ amatores magis quàm Dei: habentes quidem ex pennis inſtar pici, ſimulatæ ſpeciem pietatis, at minimè virtutem: blaſphemi, murmuratores, ſermonibus ſanis contrarij, languentes, circa verborum pugnas & aniles quæſtiones, euangelicam puritatem ſuis lenociniis contaminantes. Qui ſpiritibus errorum attendunt, & dæmoniorum doctrinis in hypocriſi, ſemetipſos ſegregantes, & ſecundum deſideria ſua ambulantes in impietatibus, tumidi, proprio ſenſu pro ſuo, arbitratu inflati, animales, ſpiritum non habentes. Hæc de geſticulatis pici in aquilam illuſionibus. Collum præterea quod in aquila conſpexiſti deplume, Imperatorem exprimit ſine dilectione, ſine diſcretione, &

ſine fama nitente, qui non (vt collum) omnia membra Eccleſiæ & caput connectit, atque alimenta in totum corpus tranſmittit, ſed illud ſua indiſcreta exactione grauans diſſociat & confundit, magis ſe impugnatorem quàm Imperatorem exhibens, non pium ſe gerens Traianum ſed impium tyrannum. Quid multis? Qui Eccleſiam ſuſcepit paternaliter tuendam, eam magis ſua pellectus quaſi meretrice auaritia turpiter lacerat: & quam munificentia liberali de ſuo locupletare debuit, proh dolor, conceſſis ſpoliat, aut contra omne ius & conſuetudinem vetuſtiſſima euacuat immunitate. Poſtremò nitorem famę ſuæ veluti dudum fulminantes in collo plumas perdidit: qui neque ſuo conſulit nomini, neque Deum reueretur aut homines metuit, neque vlla in pauperes Chriſti flectitur miſericordia; nec meminit, veteres, fiſcum ſolitos vocitare lienem, quòd eo ſuccreſcente, reliqui artus contabeſcant. At verò boni Imperatoris eſt quem te in omnibus ſequi decet, diſcretè omnia agere, magiſque ab omnibus amari velle quàm timeri, & ſuper omnia temeritatem fugere; ſatis celeriter fieri quicquid commodè geritur. nunquam genti cuiquam niſi arduis de cauſis bellum indicere:

pacis quàm Martis amantiorem esse: præcipitationē animi & inconstantiam odisse: erga ciues versari clementissimè, in amicos fidum existere, spadones & adulatores, non secus atq. vestium tineas aut sorices, Palatio eiicere: nunquam iniuria accepta, excepta sola Dei, ad vlciscendum inconsultè duci; placidum se affatu, & conuiuiis comem, atque magnificum præbere; beneuolentia mirabili necnon perpetua, se ciuibus conciuem, imo & patrem exhibere: militum luxuriam refrenare, profusiora stipendia comprimere; nec solùm in hostilibus præliis, sed etiam per legitimos tramites calumniarum iniquitates propulsare. Litteratos colere, honoribus probos afficere, nec absque horum consilio quicquam attentare; Ecclesiæ, eiusque ministris viribus totis incumbere, uereri, promouere. Et vt vnico verbo complectar vniuersa, quæ præclarum decent Imperatorem; sceptrum eburneum quo insignietur dextera tua, docebit te vt nihil non rectum imperes. Aquila verò quæ vel huius fastigio sceptri iuxta Homerum insidet, aut hodierno ritu Imperiale vexillum occupat, hoc tibi portendit, vt ad cælestia mente subuolitans, aquilinis oculis quæ humi sunt despicias. Postremò aurea

caput

caput accingêris corona, vt in primis quamplurimum ipſe ſapias: conſilij autem gratia ſapientum caterua te ſemper comitetur (aurum quippe ſapientiam myſticè ſignat) ne quid vt homo per errorem pecces; deinde curare continuò quæ recta ſunt, nequid contra animi iudicium & rationem perperam corrupteque perpetres aut efficias. Hæc ſi animo tibi ſunt ô fili omnia obſeruare, erimus procul dubio tibi bonus odor in ore omnium Electorum Imperij, & in Romanorum regem aſſumêris. Deinde ad ſummum contẽdens Pontificem, omnia iura, regiones, & bona quæ olim ei largiſſimè conceſſimus, te conſeruaturum pollicebere ac iuramento obfirmabis. Bene optime, nihil æquius. At non vnum eſt quod me haud minimè lædit & grauat; eum ſcilicet præter hæc omnia aliunde inſolitis mendicare indulgentiis, quæ fidem ſimplicium magis contaminant quàm ædificant, dum eas ipſe per ſuos veredarios quaſi vænales certo ſub ære exponit. Si ei omnia quæ dedimus, non ſufficiunt, tu obſecro ex tuis addito alia, vt vel ſic in vulgo ſine auaritia videantur mores eſſe eius, quem tanquam numen aliquod habemus & colimus in terris. Sed ſiquid hactenus vtrimque erratum eſt, vterque

resipiscat, suscipiantque montes pacem populo, & colles iustitiam eius requirant, ne fortè quis temere sed verè dicat: Leo rugiens, & vrsus esuriens, Princeps impius super populum pauperem. Verumenimverò hæc subrepens primum & adhuc tenera in vtroque vestrum cupiditatis labes, facilè recidet, si egentis Domini Saluatoris nostri volueritis semper meminisse. Huic enim ad passionem eunti, duo per Apost. Petrum gladij præsentati: duo in vobis, tanquam duobus totius Ecclesiæ primariis capitibus, notant requirenda: in summo Pontifice gladius salutis exquiritur quod est verbum Dei, quo paganos ad Christi fidem reuocet, quo fideles in bono consolidet. In Imperatore gladius virtutis necessariò requiritur, vt habeat quo Ecclesiam tueatur & hostes eius strangulet. Arripiat itaque Pontifex gladium suum vt audiatur procul vox eius & nomen, dicente Propheta: Leo rugiet, &
Oseæ 11. quis non pauebit? Imò inquam Leo rugiet, & formidabunt filij maris, ita vt in ore Leonis fauum mellis singuli inueniant: dulcedinem vtique mutuæ charitatis, & delicias cælestis pabuli. dum semper sarciendæ pacis studium habet cum Iuda Machabæo, & exhortationis verbum, de quo legitur:

Similis

Similis factus est Leoni in operibus suis. Leo enim animosus est & liberalis, apertisque dormit oculis. Audacem quippe fortuna iuuat, liberalem omnes diligunt, discretumque venerantur. Neque hoc prætereundum putem, fuisse in fabrica templi Salomonis, cælatos non tantùm Leones, sed & Boues & Cherubin, vt is qui solus toti præsidet Ecclesiæ, sit iustitiæ viribus fortis, vt leo; modestiæ legibus commodè ligatus, vt bos, & ita demum scientiæ luce dotatus, vt Cherubin. At verò nunc ô Imperator mihi admonendus es, vt qui aquilam in armis portas, aquilam studeas imitari. Hæc itaque auis infatigabili est volatu, clarissimo visu, & mirabili odoratu. Tu ergo instar aquilæ in alta virtutum volare contendito, & ad cælestia pro viribus subuolitans terrena quæque despice. Illuc præterea frequenter oculos flecte, vbi merces tua magna nimis est reposita. Pullos tuos, Ecclesiæ dico filios, sub alas tuas suscipe, congrega & defende. Vbicunque cadauer aut fœdæ hæreseos aut perfidiæ senseris, confestim adesse curato, & mox iustitiæ gladio illud à sano Christi corpore separato. Hic tibi sit labor, hæc ars, hoc studium; qui si

mea

mea non ſpreueris monita, eum te facilè præbebis Imperatorem; qui & Deo & hominibus ſit quàm gratiſſimus. Vale, & memori quæ dico mente reuolue. Hæc vbi dixerat Conſtantinus, mox tenues eſt effuſus in auras: & ego experrectus confeſtim ad te ſanctiſſime Pater properaui, vt me tibi & Eccleſiæ conſecrarem.

EX BATAVICA HISTORIA

GERHARDI GELDENHAVRII Nouiomagi.

MVLTIS *ante* CHRISTVM *natum annis, Bato Regis Cattorum filius, nouercalibus petitus inſidiis, à patre diſceßit, nobili gentis ſuæ iuuentute, & haud mediocri popularium numero eum comitantibus.*

Erat autem Bato, ſtatura procera, forma conſpicuus, fortis viribus, militaris rei peritißimus, aditu facilis, ac in primis ſummus popularium ſuorum amator.

His regiis dotibus vt nouercam in odium, ita bonam Cattorum partem, in ſui amorem, pellexerat.

Seceſſus verò ſui menſe ſecundo, Rhenum eò loci, vbi in duo quaſi cornua diuiditur, cum ſuis omnibus traiecit, legatosq́ ad Menapium Tungrorum Regem ſocerum ſuum miſit, orans vt genero conſulat, quonam in loco minima cuiuſuis iniuria conſidere poſſet.

Tungro-

Tungrorum rex, vbi legatos audiuit, Mosâ traiecto ad Batonem properat, quem sibi occurrentem amplectens in arcem Magum, quæ ad Mosæ ripam est, excepit, & secessus causa comprobata consilium dat, vt ab eo loco vbi Rheno traiecto consederat, ad Mosæ Vahalísque confluentem vsque regionem cultoribus vacuam occuparet.

Quod quum Bato seniorum nobilitatísque consilio, genti suæ indicasset, Tungri consilium approbant, & in Rheni ripa casas erigere cœperunt.

Bato verò, socero ad Tungros reuerso, haud procul à Mosa in conspectum Magi, arcem extruxit, quæ conditoris nomen Batoburgum in hunc vsque diem retinet. Eodem tempore & Cattuicus aliquot passuum milibus supra Batoburgum, in veterum consanguineorum memoriam ædificari cœptus.

Quum autem Rheni ripa, & quicquid agri inter Mosam & Vahalim (quæ Mosaualia dicitur) tantæ multitudini non sufficeret, Insulam etiam intra Rhenum Vahalímque sitam ad Oceanum vsque inhabitare cœperunt, Batauorúmque insulam nominant. Et sicut in Mosaualia Cattuicum terminum regionis esse placuerat, ita & eiusdem nominis ad Oceanum quoque pagum constituêre.

Et ne

Et ne in Insulam facilis pateret traiectus, in initio ipsius arcem construxere, quam Loepeckam, id est cursus angulum nuncuparunt.

Cúmque Bato summa æquitate præesset, & non paucos vicos, pagos, municipia & arces extrueret, eas nobilitatis suæ nominibus appellandas curauit.

Tandem regij alicuius palatij construendi consilium capit, in quo tam Insulanis quàm Mosaualianis ius dicere commodè posit. Quúmque iubente rege, architecti totam Batauorum regionem diligentius perlustrassent, indicant se collapsæ cuiusdam arcis vestigia, in editiore colle, qui pro ripa Vahali adiacet, paulùlum infra eum locum vbi primùm traiecto Rheno castra locarant, vidisse, quo regiæ ædificandæ, iuri dicendo, ditioni tutandæ, nullus esset aptior. Inquirit Bato à Tungris, quísnam arcis illius fundamenta olim iecerit. Narrant ij, potentissimum olim Galliarum Regem Magum, Ditis filium, ibi nominis sui arcem ædificasse. verùm illius filios in interiorem Galliam abeuntes eam neglexisse, & iam à multis annis nemini inhabitatam esse. Animatus hoc responso Bato, locum adiit, indéque superam Insulæ partem prospectans & à sinistris agrum fertilissimum, à dextris verò, collium, vallium, syl-

uarumq;

uarúmque amœnitate, ac fontium ſcaturigine captus, reſtaurari, & muro triplici ornari ſimul & muniri, eámque Nouiomagum ab innouatione dici iußit.

Mortuo Batone, filius ipſius Heſſus, Batauorum rex, totius gentis acclamatione ſalutatus, Nouiomagum, vbi natus erat, mirum in modum domibus auxit, ita vt inferior oppidi pars, ipſius nomine, Heßi mons in hæc vſque tempora vulgo dicatur.

Poſt hæc communi Batauorum conſilio Nouiomagum regia & caput gentis conſtitutum eſt, cœpítque Batauorum nomen, non ſolùm per vicinas Galliarum regiones, verùm etiam per Italiam & longius dißitas prouincias celebrari.

Mos quippe Batauis erat, iuuentutem quæ ab agris colendis vacabat, militari & inprimis equeſtri diſciplina exercere, atque ita exercitos in exteras regiones ad ſtipendia facienda mittere.

Itaque factum eſt, vt bello Mithridatico aliquot Batauorum cohortes, ſub Lucio Cæſare, tum Achaiæ proconſule, patre Iulij Cæſaris, militarent vnà cum Carolo Inacho Tungrorum regis filio. Horum tanta virtus & fortitudo fuit, vt Senatus populúſque Romanus Regem & gentem Batauorum amicos

Senatuſ-

Senatusconsulto ac plebiscito declarauerit.

Iulius autem Cæsar mortuo patre suo, Batauorum cohortes in summo honore semper habuit, hos corporis sui custodes constituit, his primam Aquilam in dubiis bellis credidit, horum potissimum opera Britanniam subegit.

Durante etiam bello Gallico, Cæsar Nouiomagum vsque descendit, & in amicitiæ suæ erga Batauos memoriam, arcis partem quæ Vahali imminet, Romanorum more per suos architectos & fabros, aduersus aquarum impetum muniri fecit, ab ipsoq́ ea structura, domus auxiliaris Batauicè, Dat husz ter hulpen, *nuncupata est.*

In bello verò Ciuili, Batauorum cohortes Pompeianos vicerunt & Pompeium in fugam verterunt.

Mortuo Cæsare dictatore, fidelissimi in Romanorum amicitia ad Vitellij imperium vsque Bataui perstiterunt. Augustus quoque Octauius in comitatu suo multis annis eos detinuit, & Tiberius corporis custodes delegit.

Sub Druso verò & Germanico, strenuam Romanis operam pace belloq́ iam clari, nauarunt.

Regnante autem Caligula, nonnihil tam

insani principis imperium detrectantes, Romanis restiterunt.

Sub Claudio, reddita illis pristina libertate ac dignitate, crebris per Britannias victoriis claruerunt.

Neronis verò, ac matris eius Agrippinæ, corporis custodes veteri more constituti, tandem à Galba contumeliis affecti, in patriam rediere.

Vitellius Cæsar, quum Batauorum fortitudini, victos Othonianos, acceptum referre deberet, beneficiorum immemor, luxu & auaritia præfectorum suorum, eos ad defectionem adegit. Hinc atrox bellum inter Batauos & Romanos exortum est. Manente hoc bello, Nouiomagum Batauorum oppidum, ab ipso gentis duce, quia id aduersus hostes defendere nequibat, succensum est. Tandem æquis conditionibus ab armis discessum, manente Batauis apud Vespasianum & filios eius, veteri gratia & auctoritate.

Sub Hadriano Augusto rursus corporis custodiæ adhibiti, quum multis Augustis & fidelißimi & gratißimi fuissent, imperante Septimio Seuero, libertatibus & honoribus ornati in Britanniis (vt olim) sæpe felicissimè pugnarunt. Quàm grati Seuero fuerint, satis declarant vetustatis Monumenta,

mea

mea ætate eruta, non procul à Legia oppido, quam à legionibus quæ ibi castra habuerunt, denominatam verisimilis coniectura est. His hæc inscripta erant:

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS SEVERVS AVG. ET M. ANTONIVS CÆS. COH. VOL. ARMAMENTARIVM VETVSTATE CONLAPSVM RESTITVERVNT SVB VAL. PVDENTE LEG. AVG. PR. PR. CVRANTE CÆCIL. BÆTO PRE. GENS BATAVORVM AMICI ET FRATRES ROMANI IMPERII.

Constantio autem Cæsari, ac Constantino, qui postea Magnus dictus est, in Britannia olim commilitones Batavi, magnum momentum ad imperium Romanum obtinendum attulerunt.

Nec Iuliano in pugna Argentoratensi auxiliatrices Batauorum turbæ defuerunt, sed ipsius exercitui in pugna laboranti animum addidere & victoriæ causa fuerunt.

Post hæc tempora, Barbaris nationibus Romani imperij prouincias incursantibus, Bataui ægrè patriam suam tutati sunt.

Tempore verò Pipini Francorum Ducis,

Danis & Frisiis fortiter aliquandiu resistentes, tandem hostili vi coacti sunt Francorum & Regem & religionem suscipere, manente tamen non solùm ea libertate, qua à Cæsaribus donati erant, verùm etiam multis modis aucta.

Carolus autem magnus Nouiomagum arcem collabascentem reparauit, & sacellum, quod ibi Diis Manibus à veteribus consecratum erat, Christo Seruatori, per Leonem Romanum Episcopum consecrari fecit.

Ædificauit & in hac arce tribunal (quod ibi mea ætas vidit) in quo crebrò inferioris Germaniæ populis ius dixisse legitur.

Regnante Ludouico Pio, Nortmanni classe Vahalim ingreßi, totam Insulam deuastarunt, & Nouiomagi regium palatium miri operis & magnitudinis exusserunt.

Carolo autem Caluo rerum potiente, Batauorum gens trifariam diuisa est. Inferior enim insulæ pars quæ mutato nomine, Holtlandia à Frisiis dici cœperat, partim Episcopi Vltraiectini, partim aduentitÿ cuiusdam principis, iussa facere, iubentibus Francici sanguinis Cæsaribus, volens nolens coacta est. Hinc crebra bella exorta sunt, quæ si quis legere volet, habet Holtlandorum Vltraiectinorumq́ Historias. Superior autem

Insulæ

Insulæ pars, quæ Batauicum nomen retinet, & Nouiomagum caput gentis, multis annis sub Cæsaribus libera mansit.

Fridericus verò, primus huius nominis Augustus, Batauorum libertatem auxit, arcem Nouiomagum instauratam muniuit.

Vicini autem principes horum libertati inuidentes, arte ipsis nota Guilhelmo ex Holtlandorum Comite, Romanorum Regi, impudentioribus precibus persuaserunt, vt Ottoni Gelriæ tum Comiti, Nouiomagum & quicquid illius iurisdictionis erat, pro magna, quam ei debebat, aureorum summa, pignori daret. Quod Batauis Nouiomagisq; frustra contrà nitentibus, Guilielmus fecit, & Rodulphus post eum Cæsar factus, ratum habuit.

Hac rerum omnium vicißitudine factum est, vt Insula quondam nobilißima ac potentißima, in multas ditiones discerpta, sub quodam seruitutis iugo depressa iaceat.

Hæc sparsim Batauicè scripta, vtcunque Latina feci, & in hunc ordinem redegi. Secutus autem sum Historias Ducum Gelriæ, quas clarißima Princeps Catharina filia Arnoldi Ducis Gelriæ patri meo Gerardo dono dederat; & Historias Ducum Cliuensium, quæ fuere Adolphi Ducis Cliuen-

ſis, qui vulgo à Raueſteino dicebatur.

Reſtat vt de præcipua Batauorum Nobilitate, cuius progenies hodie quoque floret, pauca addam.

Vetuſtiſſima inter Batauos nobilitas eſt Heroum Herculanorũ, qui genus ab Hercule Alemanno totius olim Germaniæ rege, ducere aſſeruntur. Ab his originem trahit Gelriorum Dux Carolus, Comites Egmondani, Florentius Comes Burenſis, principes etiam ab Hocklem, ab Aſpera, & multi alÿ minoris nominis.

Maiore generis nobilitate Egmondani gloriantur, ſed ÿ quum à Friſiorum regibus ſtemma deducant, inter veteres Batauos numerari non poſſunt, licet Herculanis affinitate iuncti, iam primas inter Batauos obtineant. Horum etiam caput & princeps eſt Carolus Gelriorum Dux, cuius paternum ſtemma ab Herculanis & Egmondanis progreſſum habet.

His accedunt Batoburgÿ nobiliſſimi planè Batauj, qui & Bohemorum Regibus & Columnenſium Romanorum affines & conſanguinei, non multum infra maximos principes nobilitate & fama deſcenderunt.

Lunata præterea Waſſenariorum inſignia, circa maritima in Batauis, principem